

Gairės žiniasklaidos atstovams pranešant LGBT žmogaus teisių klausimais

*Redaktorius: Thanasis Theofilopoulos
Įvadas: Dr. Christina Ioannou*

*Autoriai:
Eglė Kuktoraitė
Philippos Paganis
Thanasis Theofilopoulos*

Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL
Vilnius, 2019

Projektas iš dalies finansuojamas
Europos Sąjungos Teisių, lygybės
ir pilietybės programos lėšomis

Šis leidinys parengtas įgyvendinant Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos lėšomis finansuojamą projektą. Už šio leidinio turinį visapusiškai atsako leidinio autoriai. Informaciniame leidinyje pateikiama informacija nebūtinai sutampa su oficialia Europos Komisijos pozicija.

Gairės žiniasklaidos atstovams pranešant LGBT žmogaus teisių klausimais

Redaktorius: Thanasis Theofilopoulos

Jvadas: Dr. Christina Ioannou

Autoriai

Eglė Kuktoraitė

Philippos Paganis

Thanasis Theofilopoulos

Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL
Vilnius, 2019

Redaktoriai: Thanasis Theofilopoulos

Įvadas: Dr. Christina Ioannou

Korektūra: Silvia Žufić Dujmović, Dr. Christina Ioannou, Evdokia Kouvara, Eglė Kuktoraitė, Philippos Paganis, Mauricio Smoković, Thanasis Theofilopoulos, Nataša Vajagić.

Grafinis dizainas: Maria Korbila

Leidėjas: Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL

Spausdino: UAB „Petro ofsetas“, Naujoji Riovonių g. 25C, 03153 Vilnius

ISBN: 978-609-420-639-9

9786094206399

„Pasipriešinti transfobiniams, homofobiniams ir bifobiniams stereotipams per geresnį reprezentavimą žiniasklaidoje“ („E.T.HO.S.“)

Projekto koordinatoriai: Dr. Christina Ioannou, Giorgos Koulouris

Projektas „Pasipriešinti transfobiniams, homofobiniams ir bifobiniams stereotipams per geresnį reprezentavimą žiniasklaidoje“ („E.T.HO.S.“) finansuojamas Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos lėšomis.

Turinys

Padėka.....	5
-------------	---

Ivadas.....	6
-------------	---

Dr. Christina Ioannou

A dalis. Pagrindinės sąvokos ir gairės žiniasklaidos profesionalams ir studentams

Thanasis Theofilopoulos ir Philippos Paganis

1. LGBT sąvokų žodynėlis	10
--------------------------------	----

2. Neapykantos nusikaltimai, neapykantos kalba ir diskriminacija LGBT žmonių atžvilgiu.....	17
---	----

2.1. Kas yra neapykantos nusikaltimas?	18
--	----

2.2. Kas yra neapykantos kalba?	19
---------------------------------------	----

2.3. Kas yra diskriminacija?	20
------------------------------------	----

3. Tinkamų sąvokų vartojimas	27
------------------------------------	----

4. 11+1 dažniausių stereotipų ir mitų LGBT žmonių atžvilgiu.....	31
--	----

5. Gairės žiniasklaidos profesionalams	40
--	----

5.1. Bendro pobūdžio patarimai	40
--------------------------------------	----

5.2. Kaip galite palaikyti LGBT bendruomenę?	41
--	----

B dalis. Lietuvos atvejo analizė

Lietuva: Pranešimas LGBT klausimais priešiškoje aplinkoje

Eglė Kuktoraitė

1. LGBT asmenų padėtis Lietuvoje	50
--	----

2. LGBT asmenų padėtis Lietuvos žiniasklaidoje	52
--	----

3. Nacionalinė teisinė sistema neapykantos kalbos, neapykantos nusikaltimų ir diskriminacijos srityse	53
---	----

4. Valstybės vaidmuo	54
----------------------------	----

5. Gerosios praktikos	55
-----------------------------	----

6. Išvados ir rekomendacijos.....	56
-----------------------------------	----

7. Kontaktai.....	58
-------------------	----

PRIEDAI

1 Priedas. Europos teisinė sistema neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos bei žiniasklaidos srityse.....	60
--	----

2 Priedas. Europos institucijų rekomendacijos.....	62
---	----

Projekto „E.T.H.O.S.“ komanda	75
--	-----------

Padėka

Šis leidinys nebūtų įmanomas be Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos paramos projektui „Pasipriešinti transfobiniams, homofobiniams ir bifobiniams stereotipams per geresnį reprezentavimą žiniasklaidoje“ („E.T.HO.S.“).

Projekto partnerių trijose Europos Sąjungos šalyse vardu, norėtume maloniai padėkoti visiems projekto veiklų kontekste vykusių interviu ir grupinių diskusijų dalyviams, kurie pasidalino savo įžvalgomis, žiniomis ir patirtimi, kurių pagrindu ir buvo parengtas šis leidinys.

Taip pat norėčiau padėkoti Silvia Žufić Dujmović, Eglei Kuktoraitei, Philippos Paganis ir Nataša Vajagić už tekstų korektūrą bei Dr. Christina Ioannou už teksto korektūrą ir parengtą leidinio įvadą. Taip pat dėkoju Maria Korbila už leidinio maketavimą.

Thanasis Theofilopoulos,
2018 m. gruodis

Ivadas

Dr. Christina Ioannou

Nors jau 2019 metai, seksualinė orientacija ir lytinė tapatybė vis dar yra vieni pagrindinių viktimizacijos ir diskriminacijos motyvų. Specialiosios „Eurobarometro“ apklausos 437, kurioje dalyvavo 27 712 respondentų iš 28 Europos Sąjungos šalių, (Europos Sąjunga, 2015) duomenimis, diskriminacija seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindais yra daugiau kaip pusės respondentų atitinkamai įvardijama kaip antra ir trečia labiausiai paplitusi diskriminacijos forma Europos Sąjungoje. Šios apklausos rezultatus patvirtina ir Pagrindinių teisių agentūros 2013 metais atliktos apklausos duomenys. Pusė iš 93 000 LGBT apklausoje dalyvavusių respondentų tikino, jog patyrė diskriminaciją ar priekabiavimą dėl savo seksualinės orientacijos.

Dažnas ir plačiai paplitęs diskriminuojančio požiūrio į LGBT bendruomenę reiškinys yra neretai sutinkamas ir žiniasklaidoje, kuomet publikacijose pateikiami neigiami stereotipai LGBT žmonių atžvilgiu, netiksliai vaizduojamas šios visuomenės grupės elgesys ir gyvenimo būdas. Susimąstykite apie populiarių homoseksualių vyrų vaizdavimą žiniasklaidoje: tai „moteriškomis“ savybėmis pasižyminčio individo vaizdinys, suponuojantis, kad homoseksualūs vyrai ir tos pačios lyties partneriai turėtų tapatintis su šiuo jiems peršamu „moterišku“ vaidmeniu. Lesbietės taip pat neretai vaizduojamos kaip perdėtai „vyriškos“ ar „moteriškos“ būtybės. Toks stereotipinis LGBT bendruomenės atstovų vaizdavimas skatina žiniasklaidos skaitytojus apie seksualinę orientaciją mąstyti kuriant įvairias generalizacijas ir klijuoti LGBT asmenims „etiketes“. Tai – tik keletas plačiai žiniasklaidoje paplitusių stereotipų apie LGBT asmenis, kurie reprezentuoja heteronormatyvų požiūrį ir formuoja klaidingus lūkesčius LGBT bendruomenės atžvilgiu (McLaughlin & Rodriguez, 2017).

LGBT bendruomenei reikia objektyvumo ir matomumo. Tad žiniasklaida turėtų skatinti pagarbą seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės įvairovei. Žiniasklaida gali formuoti pozityvų požiūrį į LGBT bendruomenės atstovus, vykdyti švietėjišką ir sąmoningumo didinimo veiklą, formuoti viešąją nuomonę LGBT bendruomenės atžvilgiu ir pagarbą žmogaus teisių nedalomumui. Užuot skatindama neigytinius stereotipus LGBT žmonių atžvilgiu, vartodama netinkamas sąvokas, legitimuodama LGBT bendruomenės socialinę izoliaciją ir diskriminaciją šių žmonių atžvilgiu, žiniasklaida gali vaidinti svarbų vaidmenį komunikuodama šių žmonių poreikius, didindama sąmoningumą žmogaus teisių ir teisingumo klausimais, tokiu būdu prisidėdama prie LGBT žmonių lygybės ir socialinės įtraukties.

Atsižvelgiant į žiniasklaidos vaidmens svarbą kovojant su neigiamais stereotipais prieš LGBT žmones ir užkertant kelią diskriminacijai dėl seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir lyties požymių, projektu „Pasipriešinti transfobiniams, homofobiniams ir bifobiniams stereotipams per geresnį reprezentavimą žiniasklaidoje“ („E.T.HO.S.“) siekiama pasipriešinti ne tik stereotipams ir išankstiniams nusistatymams prieš LGBT žmones, bet ir suteikti žiniasklaidos profesionalams ir studentams priemones, kuriomis naudodamiesi jie galėtų geriau pranešti apie su LGBT bendruomene susijusius įvykius. Šis leidinys leis žiniasklaidos studentams ir profesionalams atliepti su LGBT bendruomenės teisių užtikrinimu susijusius iššūkius, todėl jie, skatindami lygybę ir žmogaus teises, taps svarbiais LGBT bendruomenės rėmėjais.

Projektu siekiama stiprinti žiniasklaidos profesionalų ir studentų gebėjimus pristatant LGBT bendruomenės poreikius, naudojant atitinkamą kalbą ir vengiant netinkamų sąvokų. Šis vadovas buvo parengtas remiantis išsamiais tyrimais, ekspertų, žiniasklaidos profesionalų, studentų ir pilietinės visuomenės organizacijų iš trijų ES šalių (Graikijos, Kroatijos ir Lietuvos) patirtimi. Projekto veiklų kontekste buvo atlikti tyrimai bei išteklių ir galiojančių teisės aktų apžvalga. Šie duomenys buvo išsamiai išnagrinėti ir papildyti išsamių pokalbių su tikslinėmis žurnalistikos profesionalų ir studentų grupėmis Graikijoje, Kroatijoje ir Lietuvoje duomenimis.

Šis leidinys suskirstytas į dvi dalis. Pirmojoje dalyje apibūdinamos pagrindinės sąvokos, kurias turėtų vartoti žiniasklaidos profesionalai ir studentai, įskaitant pagrindinių žodžių ir terminų apibrėžimus, diskriminacinio pobūdžio reiškinių apibūdinimą, neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų apibrėžtis, tinkamos kalbos vartojimo būdus ir bendrąsias gaires žiniasklaidos profesionalams ir studentams. Antrojoje dalyje pristatomas Lietuvos atvejo tyrimas, pagrįstas minėtų tyrimų rezultatais.

Šis leidinys yra ypatingai naudingas žiniasklaidos specialistams ir studentams, kurie pasirenka tapti LGBT bendruomenės rėmėjais rengdami publikacijas LGBT klausimais, didindami šios bendruomenės matomumą, tinkamai atliepdami LGBT bendruomenės patiriamas problemas bei pasipriešindami stereotipinio ir diskriminuojančio požiūrio formavimui žiniasklaidoje. Tai – ne tik puiki priemonė žiniasklaidos profesionalams ir studentams, bet ir pilietinei bei plačiajai visuomenei, prisidedanti prie holistinio požiūrio į šį klausimą formavimo, tokiu būdu skatinant pagarbą žmogaus teisėms ir socialinei sanglaudai.

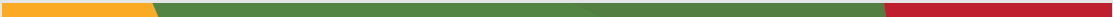
Šaltiniai

- Europos Pagrindinių Teisių Agentūra. 2013. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance. Paskelbta: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf
- Europos Komisija. 2015. "Discrimination in the EU in 2015. Report", Specialusis „Eurobarometras“ 437. Paskelbta: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/ebs_437_en.pdf
- McLaughlin, B., ir Rodriguez, N. S. 2017. Identifying with a stereotype: The divergent effects of exposure to homosexual television characters. Journal of homosexuality, 64(9), 1196-1213. Paskelbta: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00918369.2016.1242335>

Pagrindinės sąvokos ir gairės žiniasklaidos profesionalams ir studentams

Thanasis Theofilopoulos ir Philippos Paganis

A DALIS

1. LGBT sąvokų žodynis

LGBT akronimas

- **Lesbietė:** moteris, kuri jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką moterims („ILGA-Europe“ 2015).
- **Gėjus:** vyras, kuris jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką vyrams. Užsienio šalyse šis terminas kartais vartojamas įvardijant tiek homoseksualius vyrus, tiek moteris. Tačiau šio termino vartojimas moterų atžvilgiu yra kontraversiškas LGBT bendruomenės atstovų tarpe, tad gėjumi reikėtų vadinti tik homoseksualų vyrą („ILGA-Europe“ 2015).
- **Biseksualus asmuo:** tai vyras ar moteris, kuri(s) jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką tiek vyrams, tiek moterims („ILGA-Europe“ 2015).
- **Translytis asmuo:** skėtinis terminas, kuriuo įvardijami asmenys, kurių lytinė tapatybė neatitinka gimimo momentu priskirtos lyties. Šis terminas įvardija įvairias lytines tapatybes, pavyzdžiui, translytis vyras, translytė moteris ir t. t. („TGEU“ 2016).

LGBT akronimą papildantis ženklas „+“ gali reikšti:

- **Aseksualus asmuo:** šis asmuo nejaučia jokio arba jaučia tik labai nedidelę seksualinę trauką. Aseksualumas yra neatsiejama šių žmonių asmenybės dalis. Kiekvienas aseksualus žmogus šiek tiek kitaip patiria santykius, trauką ir susijaudinimą. Aseksualumas – tai tapatybės spektras, apibūdinantis žmones, kurie nejaučia jokios arba jaučia tik labai nedidelę seksualinę trauką.
- **Interseksualūs asmenys:** asmenys, gimę su chromosominėmis, hormoninėmis ar genitalinėmis charakteristikomis, pagal seksualinę ar reprodukcinę anatomiją neatitinkančiomis standartinių „vyro“ ar „moters“ kategorijų. Šis terminas pakeitė sąvoką „hermafroditas“, kuri buvo plačiai vartojama praktikuojančių medikų XVIII-ame ir XIX-ame amžiuose. Interseksualumas gali pasireikšti įvairiomis formomis ir būdais. Gydytojai dažnai pataria tėvams atlikti chirurgines ir kitas medicinines intervencijas interseksualiems naujagimiams ir vaikams, kad jų kūnas atitiktų „vyriską“ ar „moterišką“ savybes. Daugeliu atvejų tokios intervencijos nėra medicininiu požiūriu būtinos ir gali turėti labai neigiamų pasekmių interseksualiems vaikams (Ghattas 2015).
- **Panseksualus ar omniseksualus asmuo:** šiuo terminu įvardijami asmenys, kurie jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką visų seksualinių orientacijų ir lytinių tapatybių žmonėms (LGBTQIA resursų centras – Kalifornijos universitetas/Davis universiteto miestelis).

- „Queer“: tai akademinis terminas, kuriuo įvardijami asmenys, kurie nėra heteroseksualūs ir cislyčiai. Šis terminas gali būti naudojamas žmonių tapatybei įvardyti, tuo pat metu kvestionuojant heteronormatyvumą ir lyčių binariškumą. Praeityje šis žodis reiškė keistumą, iškrypimą, kitoniškumą, tad iki šiol turi neigiamų konotacijų. Vis dėlto, kai kurie LGBT bendruomenės atstovai šį terminą vartoja su pasididžiavimu („ILGA-Europe“ 2015).

Lyčių vienaragis

Graphic by:
TSER
Trans Student Educational Resources

Lytinė tapatybė
Moteriška, Moteris, Mergaitė
Vyriška, Vyras, Berniukas
Kita lytinė tapatybė

Lyties raiška
Moteriška
Vyriška
Kita

Gimus priskirta lytis
Moteriška Vyriška Kita (interseksuali)

Jaučia seksualinę trauką:
Moterims
Vyrams
Kitai lyčiai

Jaučia emocinę trauką:
Moterims
Vyrams
Kitai lyčiai

To learn more, go to:
www.transstudent.org/gender

Design by Landyn Pan and Anna Moore

Biologinė lytis:

Biologinė lytis (angl. „sex“) apibūdina biologinių charakteristikų visumą, susijusių su pirminiais ir antriniais lyties požymiais, genų rinkiniu ir hormonų poveikiu asmens organizmui. Teisinė asmens lytis yra nustatoma gimimo metu ir dažniausiai remiasi pirminiais biologinės lyties požymiais. Tradicinis visuomenės požiūris į biologinę lytį grindžiamas prielaida, esą egzistuoja dvi konkrečiai apibrėžtos ir viena nuo kitos nepriklausomos lyties kategorijos, būtent – biologinės moterys ir biologiniai vyrai. Kita vertus, biologinė lytis tėra vienas iš keleto su asmens lytine tapatybe susijusių dedamųjų aspektų.

Šaltinis: „TGEU“ 2016

Socialinė lytis:

Socialinė lytis (angl. „gender“) yra socialinis konstruktas, priskiriantis vyrams ir moterims tam tikrus socialinius vaidmenis bei formuojantis su lytimi susijusias normas. Pažymėtina, jog vyrams ir moterims būdingi socialiniai vaidmenys nėra pastovūs ir kinta atsižvelgiant į istorines, socialines, kultūrinės ir klasines ypatybes. Vakarų kultūroje dominuoja dvinaris lyčių modelis, paremtas prielaida, esą egzistuoja dviejų priešingų ir biologiškai apibrėžtų lyčių dichotomija. Iš šios dichotomijos kyla su tradicinėmis „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijomis susiję visuomenės lūkesčiai, darantys įtaką asmens savęs, kaip vyro arba moters, suvokimui. Todėl galima teigti, jog socialinė lytis prisideda ir prie vidinio asmens lyties pajautimo bei su tuo susijusių individualių patirčių.

Šaltinis: „TGEU“ 2016

Seksualinė orientacija:

Seksualinė orientacija (angl. „sexual orientation“) – nuolatinis emocinis, romantinis, seksualinis ar jausminis potraukis kitiems asmenims. Seksualinės orientacijos skalė svyruoja nuo išimtinio heteroseksualumo iki išimtinio homoseksualumo ir apima įvairias biseksualumo formas.

Šaltinis: „ILGA-Europe“ 2015

Lytinė tapatybė:

Lytinė tapatybė (angl. „gender identity“) apibūdina unikalų kiekvieno asmens lyties pajautimą bei su tuo susijusį savęs (ne)priskyrimą konkrečiai lyčiai. Lytinė tapatybė formuojasi bei kinta biologinės lyties, socialinės lyties ir lytinės raiškos patirčių pagrindu. Lytinės tapatybės pajautimas tam tikrais atvejais turi įtakos asmens santykiui su savo kūnu bei fizine išvaizda. Dėl šios priežasties gali būti atliekamos tam tikros fizinės išvaizdos koregavimo procedūros, potencialiai apimančios ir medicininės bei chirurgines procedūras (pavyzdžiui, translyčiam asmeniui atliekama operacija).

Šaltinis: „TGEU“ 2016

Lyties raiška:

Lyties raiška (angl. „gender expression“) apibūdinama kaip ženklų ir simbolių visuma, apimanti individualias lytinės tapatybės raiškos priemones bei aplinkinių sugebėjimą šiuos ženklus ir simbolius atpažinti. Kiekvieno asmens lyties raiška yra itin individuali bei glaudžiai susijusi su šio asmens lytine tapatybe. Kita vertus, dviejų tą pačią lytinę tapatybę turinčių asmenų lyties raiška gali būti itin skirtinga. Dėl savo individualumo lyties raiška ir su ja susiję simboliai bei ženklai neturėtų būti ribojami dvinarių „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijų.

Šaltinis: „ILGA-Europe“ 2015

Ar žinojote?

Žmonės, turintys interseksualų kūną, gali turėti tokią pat įvairią lytinę tapatybę ir seksualinę orientaciją, kaip ir neinterseksualūs žmonės. Kai kurie interseksualūs žmonės turi interseksualią lytinę tapatybę.

Šaltinis: Ghattas 2015.

Su translyčiais asmenimis susijusi terminologija

- **Cislytis asmuo** (angl. „cisgender person“) yra asmuo, kurio lytinę tapatybę sudarantys dedamieji aspektai (t. y. biologinė lytis, lyties raiška ir savęs priskyrimas vienai ar kitai lyčiai) dera tarpusavyje ir atitinka su tam tikra lytimi susijusius visuomenės lūkesčius (pavyzdžiui, vyrams būdinga išvaizda) („TGEU“ 2016).
- **Lyties pakeitimas** (angl. „gender reassignment“) yra procesas, kurio metu individai įvairių pokičių ir procedūrų pagalba iš naujo apibrėžia savo kūno santykį su individualia lytine tapatybe. Šis procesas gali, tačiau neprivalo, apimti įvairias medicinines procedūras (pavyzdžiui, hormonų terapiją), kurių pagalba translyčiai ar transseksualūs asmenys „synchronizuoja“ savo fizinę išvaizdą su savo tikrąja lytine tapatybe. Lyties pakeitimo procesas yra susijęs ir su sudėtingais socialiniais bei teisiniais pokyčiais, pavyzdžiui, atsiskleidimu šeimos nariams, draugams bei bendradarbiams, aprangos įpročių ir elgsenos koregavimu, asmens tapatybės dokumentų pakeitimu ir kitų teisinių procedūrų išpildymu pagal nacionalinių teisės aktų keliamus reikalavimus. Lyties pakeitimo proceso trukmė yra individuali ir gali trukti nuo keleto metų iki kelių dešimtmečių. Europos Sąjungos teisėje diskriminacija dėl asmens atliekamos ar ketinamos atlikti lyties pakeitimo procedūros yra laikoma diskriminacija lyties pagrindu („ILGA-Europe“ 2015).
- **Lyties pakeitimo operacija** (angl. „gender reassignment surgery“) – chirurginės procedūros, kuriomis siekiama pakeisti asmens fizinę išvaizdą tokiu būdu, kad ši kuo labiau atspindėtų tam tikrai lyčiai būdingas charakteristikas. Šios procedūros apima ne tik lyties organų korekciją, bet ir kitas kūno išvaizdos bei funkcijų modifikacijas, pavyzdžiui, krūtų mastektomiją, Adomo obuolio mažinimą ar plaukų šalinimą lazeriu. Chirurginės pirminių lytinių požymių korekcijai skirtos procedūros atliekamos kartu su **hormoniniu** gydymu, kai vartojant atitinkamus hormoninius preparatus yra įgaunami antriniai priešingai lyčiai būdingi lyties požymiai („ILGA-Europe“ 2015).

- **Teisinis lyties pakeitimo pripažinimas** (angl. „gender recognition“) – asmens vardo ir su lytimi susijusios informacijos oficialiuose asmens tapatybės dokumentuose bei atitinkamų registro įrašų pakeitimo procesas, siekiant teisiškai pripažinti tikrąją asmens lytinę tapatybę. Valstybės gali nustatyti tam tikrus tinkamumo kriterijus šiai procedūrai atlikti. Kai kurie iš šių kriterijų, pavyzdžiui, prievartinė sterilizacija, priverstinės skyrybos, privaloma psichiatrinė diagnozė ar minimalaus amžiaus reikalavimai, akivaizdžiai pažeidžia transseksualių ir translyčių asmenų žmogaus teises („TGEU“ 2016).
- **Pereinamasis etapas.** Šis etapas susideda iš asmeninių, medicininių ir teisinių veiksmų visumos: atsiskleidimo šeimos nariams, draugams ir kolegoms; pasirinkto vardo ir įvardžio vartojimo; teisinio lytinės tapatybės proceso inicijavimo; hormonų terapijos; lyties pakeitimo operacijos (ne visada). Konkretūs pereinamojo etapo veiksmai priklauso nuo pačio individo („TGEU“ 2016).

Kokie yra skirtumai ir panašumai tarp translyčių ir interseksualių žmonių?	
Skirtumai	Panašumai
<ul style="list-style-type: none"> • Interseksualumas yra susijęs su asmens kūnu: būti interseksualiu reiškia gimti su tam tikrais lyties požymiais, kurie neatitinka medicininių ir socialinių „moterišku“ ir „vyrišku“ kūnų normų. • Translytiškumas yra susijęs su lytine tapatybe: būti translyčiu reiškia turėti lytinę tapatybę, kuri neatitinka lyties, kuri buvo priskirta gimus. Daugelis translyčių žmonių gimė turėdami kūną, kuris atitinka medicinines ir socialines „moteriško“ ir „vyriško“ kūno normas. 	<p>Tiek interseksualiems, tiek translyčiams žmonėms stinga pagrindinės teisės į laisvą apsisprendimą pripažinimo. Interseksualūs žmonės su šia problema susiduria, nes jiems be informuoto sutikimo atliekamos invazinės ir negrįžtamos medicininės procedūros, o translyčiai žmonės patiria kliūtis siekdami reikalingų medicininių paslaugų ir teisinio lytinės tapatybės pripažinimo.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Interseksualūs žmonės dažniausiai patiria invazines ir negrįžtamas medicininės procedūras be jų sutikimo. • Translyčiai žmonės dažnai kreipiasi dėl medicininių procedūrų siekdami, kad jų kūnas atitiktų jų lytinę tapatybę, bet neretai susiduria su problemomis siekdami gauti jiems reikalingą gydymą. 	<p>Tiek interseksualiems, tiek translyčiams žmonėms dar visai neseniai pagal tarptautines klasifikacijas buvo diagnozuojamas „sutrikimas“. Translyčiams asmenims buvo nustatomas „psichinis sutrikimas“, o interseksualiems žmonėms – „fizinis sutrikimas“.</p>

	<p>Tarptautinėje PSO sveikatos sutrikimų klasifikacijoje 2018 metais translytiškumas buvo pripažintas „lyties neatitikimu“ ir įtrauktas į „seksualinės sveikatos būklių“ sąrašą. Iki tol translytiškumas buvo klasifikuojamas „lytinės tapatybės sutrikimu“.</p>
	<p>Tiek interseksualūs, tiek translyčiai asmenys susiduria su diskriminacija ir žmogaus teisių pažeidimais jų atžvilgiu. Taip atsitinka dėl to, kad visuomenėje vyrauja „moteriškos“ ir „vyriškos“ lyties dichotomija, kuri itin jaučiama mokykloje, darbovietėje ar sporto salėje.</p>

Įsidėmėkite:

Interseksualūs asmenys gali turėti jų fizinės lyties neatitinkančią lytinę tapatybę, kuri buvo jiems priskirta gimimo metu. Todėl jie gali nuspręsti pasinaudoti savo šalyje egzistuojančiais teisiniais mechanizmais, kad jų vardas, lytis ir (ar) kūnas atlieptų jų lytinę tapatybę. Labai dažnai vieninteliai šiems asmenims prieinami teisiniai mechanizmai yra tie, kurie yra prieinami translyčiams žmonėms. Tačiau praktikoje šių asmenų galimybės pasinaudoti šiais teisiniais mechanizmais gali būti apribotos, priklausomai nuo šalyje galiojančios teisinės sistemos.

Šaltinis: Ghattas 2015; „TGEU“ 2018

Asmenų, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui, patirtys

Asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui, kintančios lytinės tapatybės asmenys ir asmenys, nepriskiriantys savęs jokiai lyčiai yra tie žmonės, kurių lytinė tapatybė ir (ar) lyties raiška nevisiškai sutampa su biologine šių asmenų lytimi bei su socialinės lyties padiktuotomis normomis („TGEU“ 2016; Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016).

Ką reiškia terminas „asmuo, kurio lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui“?

Daugelyje visuomenių pripažįstamos tik dvi lytinės tapatybės: vyriška ir moteriška. Šis požiūris gali būti vadinamas „dvinariu“ (reiškia kažką, kas susideda iš dviejų dalių). Taigi asmenys, nepriskiriantys savęs dvinarės lyčių sistemos modeliui, vadinami asmenimis, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui (Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016).

Asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui ir translyčiai asmenys	Asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui ir interseksualūs asmenys ¹
<p>Asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui priklauso translyčių žmonių skėtinei sąvokai. Kai kurie, bet ne visi asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui, kaip ir translyčiai žmonės, kurie save priskiria dvinariui lyčių modeliui, gali siekti medicininių procedūrų, kuriomis siekiama, kad kūnas atitiktų jų lytinę tapatybę (Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016).</p>	<p>Asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui nebūtinai yra interseksualūs. Interseksualūs žmonės gali turėti anatominius ir biologinius požymius, kurie neatitinka „moteriškos“ ar „vyriškos“ lyties požymių. Taip pat jie neretai save priskiria prie „moteriškos“ ar „vyriškos“ lyties. Kita vertus, asmenų, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui, kūnai dažniausiai atitinka „moteriškos“ ar „vyriškos“ lyties požymius, tačiau jie savęs nepriskiria vienai iš dvinarės lyčių sistemos lyčių (Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016). Kai kurie interseksualūs žmonės nepriskiria savęs „moteriškai“ ar „vyriškai“ lyčiai, o kai kurie priskiria, tačiau asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui ir interseksualūs žmonės reiškia skirtingus dalykus.</p>

¹ Asmenys, kurių lytinė tapatybė nepriklauso dvinarės lyčių sistemos modeliui ir interseksualūs žmonės reiškia skirtingus dalykus.

2. Neapykantos nusikaltimai, neapykantos kalba ir diskriminacija LGBT žmonių atžvilgiu

„(...) Smurtas, diskriminacija ir kitos prievartos formos dėl seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės, lyties raiškos ir lyties požymių pasireiškia daugelio tarpusavyje susijusių ir pasikartojančių formų tęstinumu įvairiose aplinkose – nuo privačios iki viešosios, įskaitant interneto erdvę. Šiuolaikiniame globaliame pasaulyje jos peržengia nacionalines ribas;

(...) Smurtas, diskriminacija ir kitos prievartos formos dėl seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės, lyties raiškos ir lyties požymių turi asmeninį ir kolektyvinį aspektą, o smurtas ir diskriminacija, nukreipti į atskirą asmenį, taip pat yra aktyvus veiksmas prieš žmonių įvairovę bei žmogaus teisių visuotinumą ir nedalomumą“.

Šaltinis: Džokjakartos principai, 2017².

² Prieš dešimtmetį tarptautinė žmogaus teisių ekspertų grupė parengė bendrą pareiškimą ir suformulavo dvidešimt devynias rekomendacijas, kurios žinomos kaip Džokjakartos principai. Rinkinys įtvirtina privalomus tarptautinius LGBT žmogaus teisių apsaugos standartus, kurių turi laikytis visos Jungtinių Tautų valstybės narės. 2006 m. Džokjakartos (Indonezija) Gafjah Mada universitete surengta LGBT asmenų teisėms nagrinėti skirta konferencija, kurioje dalyvavo 29 žmogaus teisių ekspertai iš 25 šalių. Pasitelkdami žinias žmogaus teisių srityje, ekspertai kūrė, diskutavo, tobulino ir galiausiai vieningai priėmė tarptautinių žmogaus teisių taikymo principų seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindais rinkinį. 2007 m. kovo mėnesį išleistas principų rinkinys buvo pavadintas Džokjakartos principais.

Džokjakartos principai atspindi privalomus susitarimus, kurie taikomi visoms valstybėms vienodai, ir pabrėžia, kad prievarta prieš LGBT asmenis yra šių įsipareigojimų pažeidimas. Principai buvo sukurti teisėkūros procese nedalyvaujančių ekspertų grupės ir yra grindžiami tik egzistuojančiomis tarptautinėmis sutartimis, kurias šalys sutarė gerbti ir jų laikytis.

Šie principai nėra teisiškai įpareigojantys, tačiau yra grindžiami kitomis tarptautinės teisės normomis tam, kad valstybės būtų įpareigosotos saugoti LGBT asmenis nuo prievartos prieš juos – ne kaip mažumas, o kaip žmones, turinčius teisę į žmogaus teisių apsaugą. Šia prasme Džokjakartos principai yra istoriniai. Šis žmogaus teisių įrankis svarbus ir todėl, kad reikšmingai prisidėjo prie būtinų LGBT asmenų teisinės ir socialinės padėties pokyčių pasaulyje. Paskelbta:

<http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/about-the-yogyakarta-principles/>.

2.1. Kas yra neapykantos nusikaltimas?

Neapykantos nusikaltimas: apibrėžimas.

„Neapykantos nusikaltimai yra nusikalstamos veikos, kurios padaromos dėl neapykantos ar išankstinio nusistatymo prieš tam tikras žmonių grupes. Kad nusikaltimas būtų laikomas neapykantos nusikaltimu, jis turi atitikti **du** kriterijus: pirma, incidentas turi būti laikomas **nusikaltimu pagal baudžiamąją teisę**; antra, incidentas turi būti **pagrįstas neapykanta**“.

Šaltinis: ESBO/ODIHR

Neapykantos motyvai ir apsauga nuo neapykantos nusikaltimų:

„Neapykantos motyvai gali būti plačiai apibrėžiami kaip **išankstinės neigiamos nuomonės, stereotipinės prielaidos, netolerancija ar neapykanta, nukreipta į tam tikrą grupę, kuriai būdingi bendri bruožai**, tokie kaip rasė, tautybė, kalba, religija, etninė kilmė, **seksualinė orientacija ar lytinė tautybė**. Žmonės su negalia taip pat gali tapti neapykantos nusikaltimų aukomis“.

Šaltinis: ESBO/ODIHR

AR ŽINOJOTE?

Malta ir nuo 2015 m. gruodžio 24 d. Graikija yra vienintelės Europos šalys, suteikiančios apsaugą nuo diskriminacijos dėl lyties požymių. Maltos įstatyme reikalaujama, kad viešosios įstaigos imtųsi priemonių prieš neteisėtą diskriminaciją ir priekabiavimą bei skatintų lygias galimybes visiems, nepaisant šių požymių.

Šaltinis: Ghattas 2015.

Neapykantos nusikaltimų formos:

„Neapykantos nusikaltimai gali apimti grasinimus, turtinę žalą, užpuolimą, žmogžudystę ar kitą nusikalstamą veiką, padarytą neapykantos pagrindu. Neapykantos nusikaltimai ne tik paveikia konkrečių grupių asmenis. Žmonės ar turtas, kurie yra susiję su tam tikra grupe, vienijama bendros ypatybės, pavyzdžiui, žmogaus teisių gynėjai, bendruomenės centrai ar religinės vietos, taip pat gali susidurti su neapykantos nusikaltimais.“

Šaltinis: ESBO/ODIHR

2.2. Kas yra neapykantos kalba?

Europos Sąjungos lygmeniu nėra bendro neapykantos kalbos apibrėžimo. Vieną dažniausiai vartojamų neapykantos kalbos apibrėžimų pateikia Europos Taryba:

*„(...) Terminas „neapykantos kalba“ suprantamas kaip apimantis **visas raiškos formas, kuriomis skleidžiama, skatinama ar pateisinama rasinė neapykanta, ksenofobija, antisemitizmas ar kitos neapykantos formos, įskaitant: agresyviai išreikštą netoleranciją, nacionalizmą ir etnocentrizmą, diskriminaciją ir priešiškus mažumoms, migrantams bei imigrantų kilmės žmonėms**“.*

Šaltinis: Europos Tarybos rekomendacija Nr. R (97) 20

Kai kurios nuo neapykantos kalbos saugomos žmonių grupės nėra įtrauktos į aukščiau minėtą rekomendaciją, tačiau sąvoka „ar kitokia neapykanta“ „leidžia išplėsti sąrašą kitais pagrindais, pavydžiui, (...) seksualine orientacija“ (...)“ (Zubčević ir kt., 2017: 10).

2016 m. Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) pristatė naują platesnės apimties apibrėžimą, kuris pateikiamas Bendrosios politikos rekomendacijoje Nr. 15 dėl kovos su neapykantą kurstančia kalba:

„(...) Neapykantos kalba turi būti suprantama (...) kaip bet kuri asmens ar asmenų grupės orumo pažeminimo, neapykantos ar neapykantos kurstymo, priekabiavimo, įžeidimo, neigiamų stereotipų skatinimo, stigmatizavimo ar grasinimų forma; ar bet kurios iš šių neapykantos formų pateisinimas dėl rasės, spalvos, tautybės, etninės kilmės, amžiaus, negalios, kalbos, religijos ar tikėjimo, lyties, lytinės tapatybės, seksualinės orientacijos ar kitų asmens savybių ar statuso“.

„Neapykantą kurstanti kalba gali būti viešas genocido nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui ar karo nusikaltimų, kuriuos teismai pripažino įvykusius, neigimas ar asmenų, nuteistų už tokius nusikaltimus, pateisinimas ir šlovinimas“.

Šaltinis: ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 15 dėl kovos su neapykantą kurstančia kalba

Neapykantos kalbos motyvai:

„(...) Neapykantą kurstančios kalbos vartojimas gali atspindėti arba skatinti nepagrįstą prielaidą, kad šios kalbos vartotojas tam tikru būdu yra pranašesnis už asmenį ar asmenų grupę, kuriai adresuojama neapykantos kalba;“

„Neapykantos kalba gali būti pasitelkiama siekiant paskatinti ar pagrįstai tikėtis, kad ji paskatins kitus asmenis įvykdyti smurtinius, diskriminuojančius ar grasinančius veiksmus prieš pasirinktą grupę ar individą, o tai sukelia potencialią grėsmę minėtai grupei priklausantiems asmenims“.

Šaltinis: ECRI Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 15 dėl kovos su neapykantą kurstančia kalba

2.3. Kas yra diskriminacija?

Europos Sąjungos teisėje „**tiesioginė** diskriminacija laikoma įvykusia tada, kai su tam tikru asmeniu elgiamasi mažiau palankiai nei su kitu asmeniu panašioje situacijoje“ dėl tam tikros to žmogaus savybės, pavyzdžiui, rasės ar etninės kilmės, religijos, negalios, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos ir t. t.,

„**netiesioginė** diskriminacija laikoma įvykusia tada, kai iš pažiūros neutralios nuostatos, kriterijai ar praktikos verčia asmenį, priklausantį tam tikrai grupei, „atsidurti mažiau palankioje padėtyje“, lyginant su šiai grupei nepriklausančiais asmenimis, „nebent ta nuostata, kriterijus ar praktika gali būti objektyviai pateisinama teisėtais tikslais, o priemonės šiam tikslui pasiekti yra tinkamos ir būtinos“.

Šaltiniai: Direktyva 2000/43/EC; Direktyva 2000/78/EC; Direktyva 2004/113/E;
Direktyva 2006/54/EC; Direktyva 2010/41/EU.

Diskriminacija ir priekabiavimas

Europos Sąjungos teisėje **priekabiavimas** apibrėžiamas kaip diskriminacijos forma, kai „nepageidaujamas elgesys“, susijęs su tam tikra asmens savybe, „vyksta, siekiant pažeisti asmens orumą ir sukurti bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią atmosferą“.

Šaltiniai: Direktyva 2000/43/EC; Direktyva 2000/78/EC; Direktyva 2004/113/EC;
Direktyva 2006/54/EC; Direktyva 2010/41/EU.

Diskriminacijos formos:

Diskriminacija gali turėti įvairių formų, bet visos jos lemia viktimizaciją ir priekabiavimą:

Tiesioginė diskriminacija vyksta tuomet, kai su asmeniu yra elgiamasi mažiau palankiai nei su kitais dėl jo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės.

Netiesioginė diskriminacija vyksta tuomet, kai iš pažiūros neutralios nuostatos, kriterijai ar praktikos verčia asmenį, priklausantį LGBT bendruomenei, „atsidurti mažiau palankioje padėtyje“, lyginant su šiai grupei nepriklausančiais asmenimis.

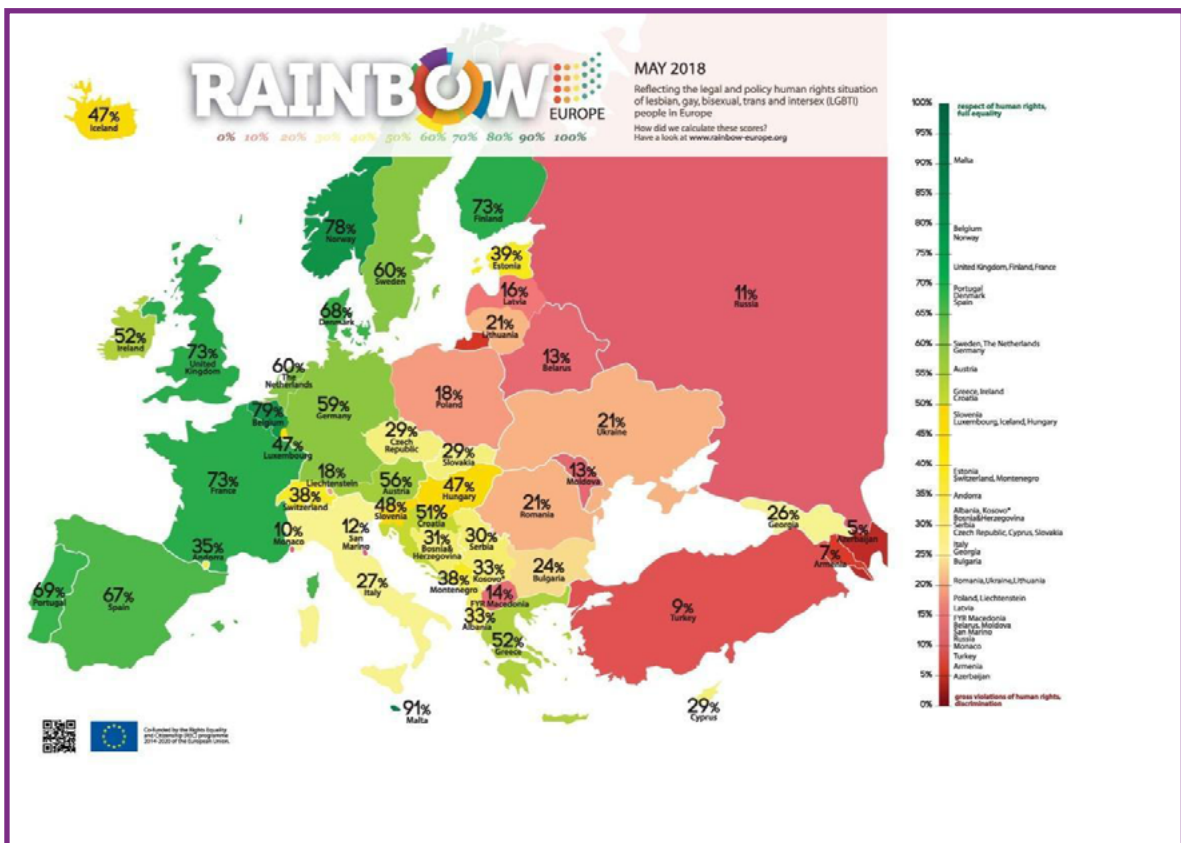
Daugialypė diskriminacija: diskriminacija dėl daugiau nei vieno pagrindo.

Patirta diskriminacija dar yra vadinama subjektyvia diskriminacija, yra diskriminacijos patirtis. Patirta diskriminacija nebūtinai reiškia, jog asmuo teisiniu požiūriu patyrė diskriminaciją.

Viktimizacija: terminas, apibūdinantis diskriminaciją, kurią asmuo patiria dėl to, kad pateikė skundą arba buvo kito asmens skundo liudytojas.

Priekabiavimas: bet koks veiksmas ar elgesys, kuris yra nukentėjusio asmens nepageidaujamas ir patiriamas dėl aukos seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės bei yra įžeidžiantis, žeminantis ir bauginantis. Priekabiavimas gali būti žodinis, apimti gestus bei rašytinį tekstą, nuotraukas ar kitokios medžiagos platinimą.

Šaltinis: „ILGA-Europe“ 2015.

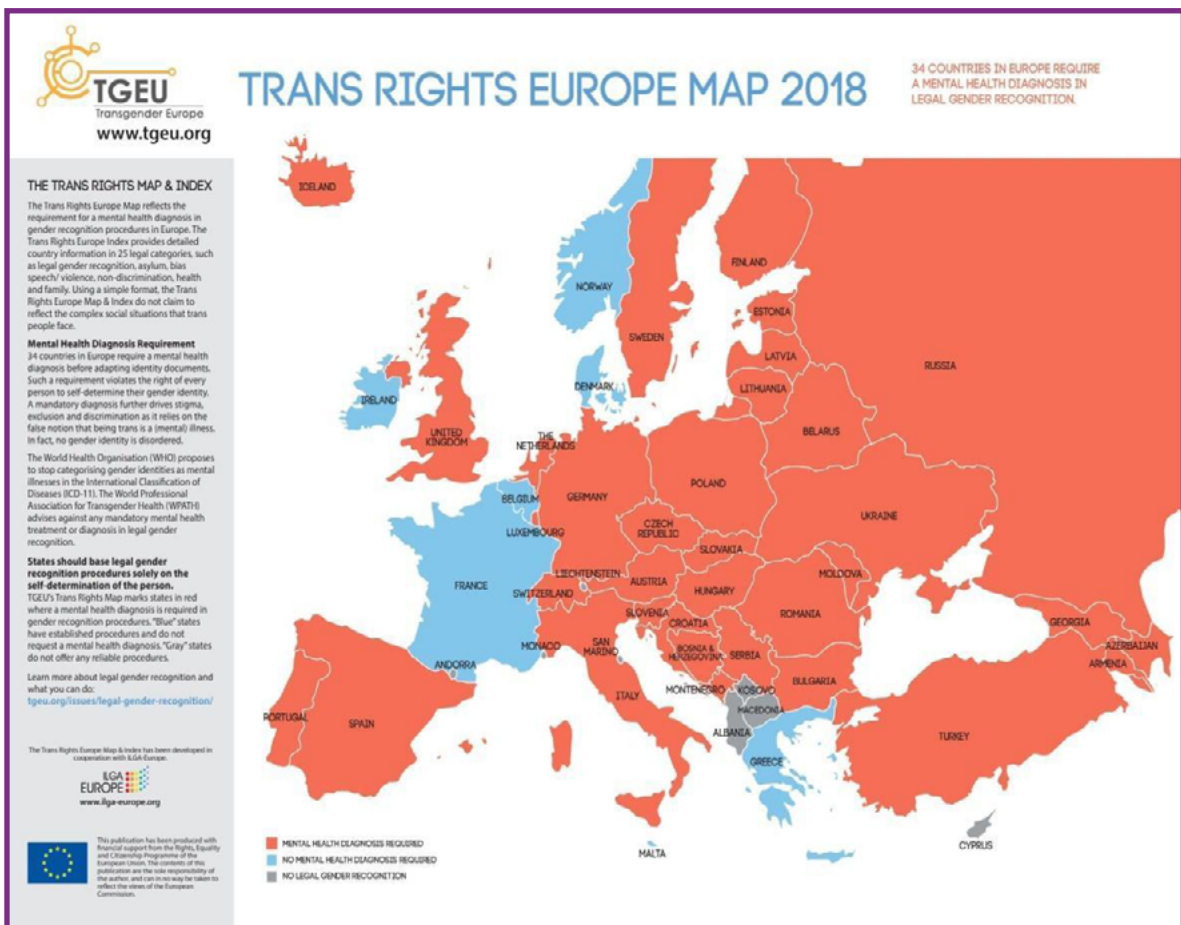

„ILGA-Europe“ 2018 metų „Vaivorykštės žemėlapis“

Tarptautinės LGBTI organizacijos „ILGA-Europe“ 2018 metų „Vaivorykštės žemėlapis“ ir indeksas atskleidžia, kad vis mažiau šalių užima aukštesnes pozicijas, priešingai – daugelis jų išlieka toje pačioje pozicijoje, įskaitant ir šalis, kurios tradiciškai laikomos lyderėmis LGBT lygybės srityje. „ILGA-Europe“ 2018 metų „Vaivorykštės žemėlapis“ ir indeksas, kuriuo 49 Europos šalys vertinamos pagal teisinį LGBT lygybės įtvirtinimą, rodo, kad tam tikruose Europos regionuose pergales LGBT žmogaus teisių srityje pasiekiamos vis rečiau. Toks ilgalaikės pažangos LGBT lygybės klausimais trūkumas turėtų atkreipti tiek politikų, tiek žmogaus teisių gynėjų dėmesį.

(...) „ILGA-Europe“ 2018 metų „Vaivorykštės žemėlapis“ – tai priminimas nacionalinėms vyriausybėms ir Europos institucijoms apie tai, kaip lengva aptingti, kai kalbama apie teisių įtvirtinimą įstatymuose. Iš tiesų, nors Malta ir toliau yra pirmojoje vietoje, kitos šalys, kurios paprastai laikomos progresyviomis, nebėra tarp žemėlapio lyderių – įskaitant Nyderlandus, kurie iškrito iš žemėlapio dešimtuko.

„ILGA-Europe“ ši stagnacija kelia nerimą, o atsižvelgiant į dabartinį politinį klimatą, kuriame populiarėja populizmas, nacionalizmas ir mažėjanti erdvė pilietinei visuomenei, tai turi ypač didelį neigiamą poveikį labiau pažeidžiamoms visuomenės grupėms, ypač LGBTI žmonėms“ („ILGA-Europe“ 2018).

„TGEU“ 2018 metų translyčių asmenų teisių Europoje žemėlapis

Bendradarbiaudama su „ILGA-Europe“, tarptautinė translyčių asmenų teisių organizacija „Transgender Europe“ kasmet parengia translyčių asmenų teisių Europoje žemėlapi ir indeksą, kuris „atspindi psichikos sveikatos būklės diagnozavimo reikalavimą teisinio lyties pripažinimo procedūrų metu visoje Europoje“. Translyčių asmenų teisių Europoje žemėlapis ir indeksas pateikia išsamią informaciją apie šalis 25 skirtingose teisinėse kategorijose, įskaitant teisinį lyties pripažinimą, prieglobsčio teikimą, neapykantos kalbą, smurtą, nediskriminavimą, sveikatą ir šeimą. Vis dėlto, šis žemėlapis ir indeksas neatspindi sudėtingų socialinių situacijų, kuriose atsiduria translyčiai žmonės.

Psichinės sveikatos būklės diagnozavimo reikalavimas

34-iose Europos šalyse siekiant teisinio lytinės tapatybės pripažinimo privaloma gauti psichinės sveikatos būklės diagnozę. Toks reikalavimas pažeidžia translyčio asmens teisę apibrėžti savo lytinę tapatybę laisvu apsisprendimu. Privaloma psichikos sveikatos būklės diagnozė taip pat skatina translyčių asmenų stigmatizavimą, atskirtį ir diskriminaciją, nes ji suponuoja, kad buvimas translyčiu yra „psichinė liga“. Iš tiesų, jokia lytinė tapatybė nėra

liga. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) Tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TLK-11) nutraukė lytinės tapatybės priskyrimą prie psichinės sveikatos sutrikimų. Pasaulinė translyčių asmenų sveikatos profesionalų asociacija nerekomenduoja bet kokio privalomo psichikos sveikatos gydymo ar diagnozės siekiant teisinio lytinės tapatybės pripažinimo“ („TGEU“ 2018).

Be to, keturiolika Europos šalių taiko priverstinę sterilizaciją kaip teisinio lytinės tapatybės pripažinimo sąlygą, nors Europos Žmogaus Teisių Teismas išaiškino, jog tai pažeidžia translyčių asmenų žmogaus teises.

Savo pareiškime „TGEU“ ragina Europos Tarybos valstybes nares **„grįsti teisinio lytinės tapatybės pripažinimo procedūras tik laisvu asmens apsisprendimu“**.

„TGEU“ 2018 metų translyčių asmenų teisių Europoje žemėlapyje valstybės, kuriose siekiant teisinio lytinės tapatybės pripažinimo galioja privalomasis psichinės sveikatos būklės diagnozės reikalavimas, pažymėtos raudona spalva. Mėlyna spalva išskirtose valstybėse nustatytos teisinio lyties pakeitimo pripažinimo procedūros sąlygos ir nėra taikomas privalomasis psichinės sveikatos būklės diagnozės reikalavimas. Pilka spalva pažymėtose valstybėse nėra įteisinta jokia teisinio lytinės tapatybės pripažinimo procedūra“ („TGEU“ 2018).

Diskriminacija seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindais: terminai, kuriuos reikėtų vartoti

- **Bifobija:** baimė, išankstinis nusistatymas, netolerancija ir (ar) neapykanta biseksualumui ir biseksualiems žmonėms („ILGA-Europe“ 2015).
- **Cisexualumas:** Plačiai paplitęs diskriminacijos ir atskirties socialinis konstruktas, nukreiptas prieš žmones, kurių lytinė tapatybė ir (ar) lytinė raiška nepatenka į „cisnormines“ ribas. Ši sistema yra pagrįsta įsitikinimu, kad Vakarų kultūroje dominuoja dvinaris lyčių modelis, egzistuoja dviejų priešingų ir biologiškai apibrėžtų lyčių dichotomija. Iš šios dichotomijos kyla su tradicinėmis „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijomis susiję visuomenės lūkesčiai, darantys įtaką asmens savęs, kaip vyro arba moters, suvokimui. Cissexualumo kontekste cislyčiai žmonės yra dominuojanti grupė, o translyčiai žmonės, kurie neatitinka tradicinių „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ standartų, patiria diskriminaciją (LGBTQIA išteklių centras – Kalifornijos universitetas, Davis universiteto miestelis).
- **Feminizmas:** visuomeninis politinis judėjimas, kurio tikslas yra pasiekti, kad moterys turėtų visas politines, socialines ir ekonomines teises bei galimybes, lygias vyrų teisėms (Europos lyčių lygybės institutas).

- **Lyčių lygybė** yra lygių vyrų ir moterų teisių bei kovos su diskriminacija lyties pagrindu (seksizmu) siekis. „UNICEF“ įvardina lyčių lygybę kaip vienodas moterų ir vyrų bei, atitinkamai, mergaičių ir berniukų galimybes ugdyti bei vystyti savo gebėjimus ir talentus. Todėl lyčių lygybė yra vienodas visuomenės vertinimas kalbant apie vyrų ir moterų panašumus ir skirtumus bei jų atliekamus vaidmenis. Lyčių lygybė grindžiama moterų ir vyrų, kurie yra partneriai savo namuose, bendruomenėje ir visuomenėje, lygiavertiškumu („UNESCO“ 2003).
- **Heteronormatyvumas** kyla iš prielaidos, kad visi žmonės yra heteroseksualūs, bei manymo, kad yra tik dvi socialinės lytys – vyrai ir moterys – ir kad vyrai yra „vyriški“, o moterys – „moteriškos“. Heteronormatyvumas taip pat suponuoja, kad šios dvi lytys traukia bei papildo viena kitą ir toks gyvenimo būdas yra vienintelis legitimus asmens seksualumo išraiškos būdas („ILGA-Europe“ 2015).
- **Homofobija:** baimė, išankstinis nusistatymas, netolerancija ir (ar) neapykanta homoseksualumui ir homoseksualiems žmonėms („ILGA-Europe“ 2015).
- **Patriarchatas:** bendruomeninės santvarkos forma, kuriai būdingas giminystės nustatymas pagal tėvą, tėvo valdomos šeimos teisė. Joje pagrindinio valdymo teisė tenka vyrui (tėvui). Patriarchija siejama su tam tikromis idėjomis, t. y. „patriarchaline ideologija“, kuria siekiama paaiškinti ir pateisinti šią dominuojančią vyrų padėtį ir pabrėžti vyrų ir moterų „skirtumus“. Sociologai vertina patriarchatą kaip socialinį konstruktą, o ne kaip įgimtą „skirtumą“ tarp lyčių rezultatą ir atkreipia dėmesį į tai, kad lyčių vaidmenys visuomenėje lemia vyrų ir moterų galios skirtumus (Internetinis socialinių mokslų žodynas).
- **Seksizmas:** diskriminacija ir neapykanta dėl žmonių lyties, ignoruojant kitas asmens savybes. Paprastai siejama su bet koku asmens išskyrimu ar vertinimu, remiantis vien jo lytimi. Seksizmas yra sietinas su valdžia, nes tie, kurie turi galią, paprastai turi pranašumą, o tie, kurie jos neturi, paprastai yra diskriminuojami. Seksizmas taip pat yra susijęs su stereotipais, nes diskriminuojantys veiksmai ar požiūriai dažnai grindžiami klaidingais įsitikinimais ar stereotipais apie lytį ir jos svarbą (Internetinis socialinių mokslų žodynas).
- **Transfobija:** išankstiniu nusistatymu, pasišlykštėjimu, baime ir (ar) neapykanta pasireiškiantis neigiamas individų ar visuomenės požiūris į asmenis, kurie neatitinka visuomenėje vyraujančių lyties normų. Institucionalizuota transfobija pasireiškia per teises sankcijas, patologizuojančias praktikas ir neegzistuojančius ar nepakankamus mechanizmus, kovojant su smurtu ir diskriminacija. Socialinė transfobija pasireiškia per fizinę ar kitokio pobūdžio prievartą, neapykantos kalbą, diskriminaciją, grasinimus, marginalizaciją, socialinę atskirtį, pažeminimus ir patyčias („TGEU“, 2016).

Santuoka, šeima, tėvystė, motinystė ir LGBT žmonės

- **Kohabitacijos susitarimas ir teisės:** du asmenys, gyvenantys kartu tuo pačiu fiziniu adresu, kai kuriose Europos šalyse gali sudaryti teisinį susitarimą dėl kai kurių praktinių klausimų (susitarimo sudarymo tvarka skiriasi kiekvienoje šalyje). Teisės, kylančios iš kohabitacijos, yra ribotos („ILGA-Europe“ 2015).
- **Globos teisės:** kai konkretus LGBT asmuo, translyčiai tėvai ar tos pačios lyties pora yra traktuojami taip pat kaip skirtingos lyties poros ir vieniši žmonės, kai sprendžiama dėl vaikų globos („ILGA-Europe“ 2015).
- **Įvaikinimas:** kai tos pačios lyties pora gali kreiptis dėl vaiko įvaikinimo („ILGA-Europe“ 2015).
- **Santuokos lygybė:** kai nacionaliniai santuoką reglamentuojantys teisės aktai apima tos pačios lyties poras. Kartais žiniasklaida ir sprendimų priėmėjai neteisingai įvardija tos pačios lyties porų santuoką kaip „gėjų santuoką“. Vis dėlto, nė viena šalis nesukūrė santuokos įstatymo konkrečiai tos pačios lyties poroms („ILGA-Europe“ 2015). Be to, santuokos lygybė taip pat turi įtakos tiems, kurie kuria tos pačios lyties porų santykius, bet nėra gėjai (pavyzdžiui, biseksualūs asmenys ar translyčiai žmonės, kurie kuria santykius su priešingos lyties žmonėmis, bet nepakeitė savo teisinių dokumentų ir todėl valstybės yra laikomi tos pačios lyties pora).
- **Registruota partnerystė:** teisinis santykių pripažinimas, ne visada garantuojantis tas pačias teises ir (ar) privilegijas kaip santuoka, – tos pačios lyties porų civilinės partnerystės sinonimas („ILGA-Europe“ 2015).
- **„Vaivorykštės“ šeima:** tos pačios lyties ar LGBT šeima. „Vaivorykštės“ šeima gali apimti lesbietę, gėjų, biseksualų, translytį ar interseksualų asmenį, kuris save priskiria LGBT bendruomenei ir turi vaiką ar vaikus; arba planuoja turėti vaiką ar vaikus spermos donorystės, surogacijos, globos, įsivaikinimo ar kitais būdais. Šios šeimos, kaip ir daugelis šiuolaikinių šeimų, būna įvairių formų ir dydžių bei yra kuriamos įvairiais būdais (remiantis „Rainbow Families“ apibrėžimu).
- **Tos pačios lyties poros ir jų santykiai:** apima santykius ar poras, sudarytas dviejų tos pačios lyties asmenų („ILGA-Europe“ 2015).

- **Tos pačios lyties porų santuoka:** pasaulyje nėra nė vienos šalies, kurioje egzistuotų santuokos teisė tik tos pačios lyties poroms. Tiksliau naudoti terminą „santuokos lygybė“, nes jos tikslas yra pritaikyti galiojančius santuokos įstatymus tos pačios lyties poroms, kad joms būtų suteiktos tokios pačios teisės kaip ir skirtingų lyčių poroms („ILGA-Europe“ 2015).
- **Antrojo tėvo (motinos) teisė įsivaikinti:** kai tos pačios lyties partneris gali įsivaikinti savo partnerio biologinį vaiką (-us) („ILGA-Europe“ 2015).
- **Surogacija:** bendras susitarimas, kuomet moteris išnešioja ir pagimdo vaiką kitam žmogui ar porai. („ILGA-Europe“ 2015).

3. Tinkamų sąvokų vartojimas

Netinkamas/problematiškas terminas/frazė	Tinkamas/vartotinas terminas/frazė
Pripažintas gėjus/lesbietė/biseksualus asmuo Panašios frazės skatina pažeminimo, gėdos ir kaltės jausmus („GLAAD“ 2016).	Atvirai homoseksualus/ biseksualus asmuo
Gimęs vyru/moterimi – Tapęs vyru/moterimi – Biologiškai/anatomiškai vyras ar moteris (žr. „Lyties pakeitimas“ ir „transseksualas“).	Gimimo momentu priskirtos vyriškos/ moteriškos lyties translytis vyras/ translytė moteris, nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantis translytis žmogus
Homoseksualas Žmonės yra klasifikuojami kaip homoseksualūs pagal jų lytį ir lytinio partnerio (-ių) lytį. Kai partnerio lytis yra tokia pati, tuomet asmuo įvardijamas homoseksualiu. Rekomenduojama vietoj termino „homoseksualas“ vartoti terminus „lesbietė“ ir „gėjus“. Šie terminai yra laikomi neutraliais ir teigiamais, o dėmesys skiriamas tapatybei, o ne jos seksualizavimui ir patologizavimui („ILGA-Europe“ 2015).	Gėjus/lesbietė
Priešingos lyties porų santykiai Sąvoka „priešingos“ paremta klaidinga prielaida, kad egzistuoja tik dvi priešingos lytys ir, kad jos yra nekintamos („ILGA-Europe“ 2015).	Kitos lyties porų santykiai

<p style="text-align: center;">Lyties keitimas</p> <p>Ši frazė yra problematiška, nes turi „intervencijos“ ir (arba) „atkūrimo“ procedūros prasmę bei suponuoja problemas „ištaisymą“. Kalbant apie „lyties keitimo operaciją“ arba naudojant tokius terminus kaip „prieš operaciją“ arba „po operacijos“, teigiama, jog asmuo privalo atlikti operaciją, idant taptų „tikru“ vyru ar moterimi.</p> <p>Daugelis translyčių žmonių gali ryžtis arba nesiryžti medicinėms procedūroms dėl įvairių priežasčių (pavyzdžiui, dėl sveikatos, finansinių priežasčių, baimės dėl rezultatų ar komplikacijų ir pan.). Tačiau tai nereiškia, kad jie yra „mažiau“ moteriški ar „vyriški“ nei tie žmonės, kuriems buvo atliktos tokios procedūros (Theofilopoulos 2015; „GLAAD“ 2016). Asmens lytis yra legitimi neatsižvelgiant į pereinamojo laikotarpio procedūras, kurias jis atliks. Galiausiai, reikia pabrėžti, kad šių procedūrų atlikimas žiniasklaidoje neretai vaizduojamas supaprastintu ir netiksliu būdu.</p>	<p style="text-align: center;">Pereinamasis laikotarpis</p>
<p style="text-align: center;">Homoseksulus/biseksualus gyvenimo būdas</p> <p>LGB žmonės – lygiai taip pat kaip cislyčiai ir heteroseksualūs žmonės, nesirenka savo seksualinės orientacijos. Be to, asmens seksualinė orientacija nėra gyvenimo būdas – tai žmogaus prigimties ir asmenybės ypatybė. Kai kurie asmenys gali vartoti terminą „pasirinkimas“, „pirmenybė“ arba „skonis“, kai kalbama apie LGB žmonių seksualinę orientaciją, siekiant parodyti, kad tai yra kažkas, ką galima „pakeisti“, ar, dar blogiau, „išgydyti“ (Theofilopoulos 2015; „GLAAD“ 2016).</p>	<p style="text-align: center;">Seksualinė orientacija</p>
<p style="text-align: center;">Specialios LGBT žmonių teisės/LGBT darbotvarkė</p> <p>Toks dalykas neegzistuoja. LGBT žmonės reikalauja lygių teisių ir galimybių. Jie nereikalauja jokių „privilegijų“ ir „specialių teisių“ (Theofilopoulos 2015; „GLAAD“ 2016).</p>	<p style="text-align: center;">LGBT asmenų žmogaus teisės arba Lygios teisės</p>
<p style="text-align: center;">Trečioji lytis</p> <p>Jei asmuo yra translytis, tai nebūtinai reiškia, kad šis asmuo turi „trečiąją lytį“. Daugelis translyčių žmonių turi moterišką arba vyrišką lytinę tapatybę ir turėtų būti traktuojami kaip bet kuris kitas vyras ar moteris (Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016).</p>	<p style="text-align: center;">Vyras, moteris, jokiai lyčiai savęs nepriskiriantis žmogus</p>

Transseksualas	Translytis asmuo
Tai yra medikų ir psichologų bendruomenių plačiai vartotas terminas. Šį terminą vis dar vartoja kai kurie translyčiai žmonės, kurie siekia, kad jų kūnas atlieptų jų lytinę tapatybę. Skirtingai nei translytis asmuo, „transseksualas“ nėra skėtinis terminas. Geriausia atsiklausti, kuriuo terminu asmuo nori būti įvardijamas. Jei asmuo to pageidauja, šį terminą vartokite kaip būdvardį: transseksuali moteris arba transseksualus vyras („TGEU“ 2016).	

Užgaulūs/jžeidūs terminai ir frazės		
Sąvoka	Nurodo	Aprašas/analizė
<i>Pederastas, homoseksualas</i>	Homoseksualus/ biseksualus vyras (kai kuriais atvejais LGBT bendruomenė)	Tai plačiausiai paplitę užgaulūs ir jžeidūs terminai, turintys seksistinį pagrindą, dažniausiai vartojami homoseksualių ir biseksualių vyrų atžvilgiu.
<i>Amoralūs, nusidėjėliai, geidulingi</i>	LGBT žmonės	Terminai, vartojami LGBT žmonių atžvilgiu. Tokių terminų vartojimui paprastai būdingas religinis pagrindas. Nors daugelis religijų ir religinių bendruomenių atstovų vadovaujasi savo religiniais įsitikinimais skatindami priešišumą LGBT žmonių atžvilgiu, nepamirškite, kad milijonai LGBT žmonių visame pasaulyje taip pat yra religingi, o kai kurios religijos, doktrinos ir bažnyčios, taip pat modernūs teologai, remia LGBT žmones ir įvairovę. Jei norite sužinoti daugiau apie LGBT žmones ir jų santykį su religija (ir atvirkščiai), apsilankykite Žmogaus teisių kampanijos fondo svetainės skiltyje „Religija ir tikėjimas“: www.hrc.org/explore/topic/religion-faith
<i>Iškrypėliai, ligoniai</i>	LGBT žmonės	Tokie terminai, kaip „iškrypėliai“ ir „ligoniai“ naudojami siekiant LGBT žmones vaizduoti kaip mažiau žmogiškus, psichiškai nesveikus ar keliančius pavojų visuomenei. Mąstymas, kad LGBT tapatybė yra psichikos sutrikimas, buvo paneigtas moksliniais tyrimais – sužinokite daugiau skyriuje „11 + 1 dažniausiai pasitaikančių neigiamų stereotipų, prietarų ir mitų“ („GLAAD“ 2016).

<i>Apgaulingi, apsimetėliai</i>	Translyčiai žmonės	Lytinė tapatybė yra neatskiriama asmens tapatybės dalis. Tokios sąvokos yra netikslios ir įžeidžiančios („GLAAD“ 2016). Jos kyla iš įsitikinimo, kad translyčio žmogaus lytinė tapatybė nėra „tikra“ arba kad translyčiai žmonės bando „apgauti“ kitus.
<i>Gėjiškas, lesbietiškąs</i>	Homoseksualūs žmonės (kai kuriais atvejais LGBT bendruomenė)	Įžeidžiantis terminas homoseksualių ir (ar) LGBT žmonių atžvilgiu. Jų lytinė tapatybė ir (ar) seksualinė orientacija pasitelkiama apibūdinti kažką, kas labai atgraso, yra nepageidaujama ir (ar) negražu (LGBTQIA išteklių centras – Kalifornijos universitetas).
<i>Transvestitas, persirengėlis</i>	Translytės moterys	Įžeidžiantis terminas, dažniausiai vartojamas prieš translytes moteris. Kai kurie translyčiai žmonės identifikuodami save vartoja šį terminą. Tačiau, net jei taip yra, skirkite pirmenybę terminui „translytis“ (Theofilopoulos 2015). Terminas „persirengėlis“, nors ir laikomas priimtinesniu nei „transvestitas“, vis tiek yra problematiškas, nes juo siekiama sumenkinti translytę lytinę tapatybę (translytės moterys dažniausiai įvardijamos kaip „vyrai dėvintys sukneles“). Be to, jis grindžiamas dvinare lyčių sistema, pabrėžiant, kad tam tikri drabužiai ir aksesuarai yra skirti tik vyrams ar moterims.
<i>„Neaiškios“ lyties žmonės</i>	Interseksualūs žmonės	Tikdviejų lyčių (vyriškos ir moteriškos) pripažinimas lemia prielaidą, kad interseksualūs žmonės yra „neaiškios“ lyties. Toks žmonių suskirstymas į lyčių kategorijas yra nepagarbus ir pažeidžia interseksualių žmonių teisę į kūno vienovę ir neliečiamumą, kuomet be jų informuoto sutikimo atliekamos lyties „normalizavimo“ operacijos (Ghattas 2015).

Hermafroditai	Interseksualūs žmonės	Tai – interseksualių žmonių atžvilgiu vartojamas įžeidžiantis terminas, turintis „keistumo“ ir „anomalijos“ konotaciją. Net terminas „interseksualus“ pirmą kartą buvo pavartotas apibūdinant „sutrikimą, kurį reikia gydyti“. Pastaraisiais dešimtmečiais interseksualių asmenų žmogaus teisių gynėjai reabilitavo terminą „interseksualus“, pabrėždami šių asmenų žmogaus teises (Theofilopoulos 2015; Ghattas, 2015).
----------------------	-----------------------	--

4. 11+1 dažniausių stereotipų ir mitų LGBT žmonių atžvilgiu

Išankstiniai nusistatymai ir stereotipai	
Išankstinis nusistatymas: sprendimo priėmimas dėl asmens ar asmenų grupės, remiantis jų socialinėmis, fizinėmis ar kultūrinėmis savybėmis. Tokie sprendimai paprastai yra neigiami, tačiau taip pat gali suteikti nepagrįstą naudą tam tikrų grupių nariams. Išankstinis nusistatymas dažnai laikomas diskriminacijos forma.	Stereotipas: sociologijoje stereotipas apibūdinamas kaip socialinis konstruktas, kuris iš tikrųjų gali turėti tam tikrą pagrindą, bet dažniausiai yra perdėtai hiperbolizuojamas (pavyzdžiui, teiginys, kad moterys mėgsta skaityti romantinius romanus). Stereotipais yra taikomi panašūs bendro pobūdžio apibendrinimai žmonėms ar situacijoms, nekreipiant dėmesio į individualius jų skirtumus.
Šaltinis: Internetinis socialinių mokslų žodynas	

Ashmore ir Del Boca pristatė platų ir neutralų stereotipo apibrėžimą, pagal kurį „stereotipas yra įsitikinimai apie tam tikras asmenines socialinės grupės savybes“ (Ashmore ir Der Roca 1981: 21. Jussim ir kt.). Minėtu apibrėžimu atkreipiamas dėmesys, kad stereotipai:

(Ne)gali būti tiksli ir racionali, plačiai paplitusi, sąmoninga, teigiama ar neigiama grupių skirtumų hiperbolizacija, pagrįsta fundamentalistiniais ar biologiniais pagrindais. Stereotipai (ne)gali būti išankstinio nusistatymo priežastis arba išraiška, arba šališkumo priežastis (Jussim ir kt., 2009: 201).

Tačiau stereotipai dažniau yra neigiami, o net ir teigiamuose stereotipuose slypi neigiama konotacija:

Kalbant apie negatyvumą, duomenys yra aiškūs, ir mes turėtume pripažinti, kad stereotipai paprastai kuriami dėl išankstinio nusistatymo. Nors jie gali būti teigiami, stereotipai pirmiausia yra neigiami. Kai mūsų to prašoma, sukuriame daug daugiau neigiamų nei teigiamų stereotipų, ir net teigiamų stereotipų išraiška nėra teigiama. Apsvarstykite, kaip galėtume reaguoti į žmones, kurie teigia, jog afroamerikiečiai yra atletiški ir gabūs muzikai. Iš dalies problema yra ta, kad jei išreiškiame pozityvius stereotipus, daroma prielaida, kad mes taip pat turime ir neigiamų (Stangor 2009: 2).

Dažniausiai pasitaikantys neigiami stereotipai, išankstiniai nusistatymai ir mitai LGBT žmonių atžvilgiu	
STEREOTIPAI, IŠANKSTINIAI NUSISTATYMAI IR MITAI	FAKTAI
„LGB žmonės yra psichikos ligoniai (iškrypėliai, pedofilai, sodomitai, prievartautojai, psichopatai ir t. t.).“	„Homoseksualumas“ buvo depatologizuotas 1973 metais, kai Amerikos psichiatrijos asociacija pašalino „homoseksualumo“ diagnozę iš savo Diagnostikos ir statistikos vadovo (Drescher 2015). 1990 m. gegužės 17 d. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) Generalinė Asamblėja pašalino homoseksualumą iš psichikos sutrikimų sąrašo. 2004 metais pradėta švęsti Tarptautinė diena prieš homofobiją (šiandien ir prieš transfobiją ir bifobiją), siekiant „atkreipti politikos formuotojų, nuomonės lyderių, socialinių judėjimų, visuomenės ir žiniasklaidos dėmesį į smurtą ir diskriminaciją, kurią patiria LGBTI žmonės tarptautiniu mastu“ (IDAHOT). Šią dieną švęsti gegužės 17 d. buvo pasirinkta minint Pasaulio sveikatos organizacijos sprendimo metines.

<p><i>„Translyčiai žmonės yra psichikos ligoniai (šizofrenikai, turintys sutrikimų ir pan.)“.</i></p>	<p>2018 metais Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) paskelbė naują Tarptautinės ligų klasifikacijos versiją – ICD 11, kurioje translytės lytinės tapatybės pašalintos iš psichikos sveikatos sutrikimų sąrašo. Visos su translyčiais žmonėmis susijusios diagnozės buvo pašalintos iš skyriaus „Psichikos sveikatos sutrikimai“. Į ICD buvo įtrauktas naujas skyrius „Sąlygos, susijusios su seksualine sveikata“, į jį įtraukta nauja „lyties nesuderinamumo“ diagnozė, pakeičianti ankstesnę „lytinės tapatybės sutrikimo“ diagnozę. „TGEU“ rašė: „Tikimasi, kad šis pokytis translyčiams asmenims ir toliau suteiks prieigą prie būtinų medicininių paslaugų, tuo pat metu nutraukiant vadinamąsias „konversijos terapijas“, priverstinį translyčių žmonių gydymą, hospitalizaciją ir sterilizaciją (...) Lytinės tapatybės patologizavimas ICD per pastaruosius dešimtmečius prisidėjo prie gėdos, diskriminacijos, priekabiavimo, kriminalizavimo ir piktnaudžiavimo dėl lytinės tapatybės ir lyties raiškos skatinimo“ („TGEU“ 2018).</p>
<p><i>„Yra tik vienas teisingas būdas būti tikru translyčiu žmogumi – tikri translyčiai žmonės atlieka lyties keitimo procedūrą ir siekia teisinio lytinės tapatybės pripažinimo“.</i></p>	<p>Lytinė tapatybė – tai būdas, kaip žmonės patiria lytį ir nepriklauso nuo to, ar žmogus pereinamuoju laikotarpiu atliko kokias nors procedūras. Kai kurie translyčiai žmonės siekia medicininių procedūrų, kad jų kūnas atlieptų jų lytinę tapatybę bei kreipiasi dėl teisinio lytinės tapatybės pripažinimo. Kita vertus, kai kurie translyčiai žmonės nepageidauja atlikti šių procedūrų arba negali to padaryti dėl įvairių priežasčių (pavyzdžiui, finansinių, sveikatos ar saugumo priežasčių).</p> <p>Pasak Nacionalinio translyčių asmenų lygybės centro:</p> <p>„Kai kurie translyčiai žmonės pasirenka medicines procedūras, o kai kurie ne. Kai kurie translyčiai žmonės nusprendžia kreiptis dėl savo asmens dokumentų keitimo, o kai kurie ne. Kai kurie translyčiai žmonės nusprendžia pakeisti savo išvaizdą (pavyzdžiui, savo drabužius ar plaukus), o kai kurie ne. Be to, kai kurie translyčiai asmenys gali norėti atlikti daugelį šių dalykų, tačiau neturi galimybės, nes jie negali sau to leisti arba dėl saugumo priežasčių. Translyčių žmonių asmens tapatybė nepriklauso nuo to, ką jie padarė ar ko nepadarė, ir kiekvieno translyčio žmogaus kelionė yra unikali.“ (Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016).</p>

<p>„Nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys žmonės yra sutrikę ir tai yra nauja tendencija“.</p>	<p>„Nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys žmonės egzistavo visada. Nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys žmonės nėra sutrikę dėl savo lytinės tapatybės ir neseka naujomis tendencijomis. Nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys žmonės buvo pripažinti įvairiose pasaulio kultūrose ir visuomenėse“ (Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras 2016).</p>
<p>„Translyčiai žmonės (nori ir yra tinkami) teikti tik seksualinio pobūdžio paslaugas.“</p>	<p>Tiesa, kad daugelis translyčių žmonių yra seksualinių paslaugų teikėjai. Tačiau tai yra pasirinkimas, kurį jie dažnai yra priversti priimti dėl diskriminacijos ir priekabiavimo prieš juos darbo ir užimtumo sektoriuje.</p> <p>Moksliniai tyrimai dėl translyčių žmonių dalyvavimo sekso paslaugų teikimo sektoriuje yra labai riboti, nes daugiausiai dėmesio šioje srityje teikiama cislytėms seksualinių paslaugų teikėjoms.</p> <p>Pasak „TGEU“, „seksualinio pobūdžio paslaugas teikiančių translyčių žmonių skaičius labai priklauso nuo konteksto. Remiantis „TvT apklausa dėl translyčių ir nė vienai lyčiai savęs nepriskiriančių žmonių socialinių patirčių“³, 90 proc. apklausos respondentų Kolumbijoje, 76 proc. Turkijoje ir 68 proc. Venesueloje teigė, kad jie užsidirba pragyvenimui teikdami seksualines paslaugas. „TAMPEP“ 2009 metų ataskaitoje nurodoma, kad 6 proc. visų sekso paslaugų teikėjų Europoje yra transseksualūs, o 7 proc. šių paslaugų teikėjų yra cislyčiai vyrai. Tačiau šie skaičiai gali būti ir didesni, nes stinga mokslinių duomenų apie translyčius ir cislyčius vyrus, kurie teikia seksualines paslaugas.</p> <p>(...)</p> <p>Translyčiai žmonės teikia seksualines paslaugas dėl įvairių priežasčių, dažniausiai dėl to, kad jie gyvena transfobinėje aplinkoje ir susiduria su struktūrinėmis kliūtimis siekdami gauti išsilavinimą ir įsidarbinti, todėl turi ribotas ekonomines ir užimtumo galimybes. Greito, skaidraus ir prieinamo teisinio lytinės tapatybės pripažinimo stoka yra dar vienas veiksnys.</p>

³ Prieinama adresu: <https://transrespect.org/wp-content/uploads/2015/08/TvT-PS-Vol9-2015.pdf>

Patyčias švietimo ir mokslo aplinkoje smarkiai sumažintų prieiga prie asmens lytinę tapatybę atitinkančių asmens dokumentų. Nesant teisinio lytinės tapatybės pripažinimo, mokyklos nebaigusių asmenų skaičius, nepakankamas jų užimtumas ir dėl to išauganti savižudybės rizika išlieka opia problema, su kuria susiduria translyčiai asmenys švietimo ir mokslo srityje.

Daugelyje šalių žemas translyčių žmonių išsilavinimo lygis ir lytinės tapatybės neatitinkantys asmens tapatybės dokumentai užkerta kelią translyčiams žmonėms legaliai įsidarbinti ir gauti orų atlygį.

Dėl to jie patiria skurdą, neturi gyvenamosios vietos, prieigos prie sveikatos priežiūros paslaugų bei galimybės atlikti lyties keitimo procedūrą. Šie veiksniai prisideda prie didelio translyčių žmonių skaičiaus seksualinių paslaugų teikėjų tarpe („TGEU“ 2015).

Be to, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Teisės ir žmogaus teisių komiteto pranešime rašoma:

19. Translyčių asmenų diskriminacija ypač susijusi su sveikatos sektoriumi ir **darbo rinka**, tokie asmenys yra labai pažeidžiami neapykantos nusikaltimų atžvilgiu. Atrodo, kad daugelis žmonių, įskaitant gydytojus ir mokytojus, tiesiog nežino, kas yra translytiškumas, ir sieja šį reiškinį su prostitucija.

20. Diskriminacijos padarinius papildo sunkumai siekiant gauti medicines paslaugas bei teisinį lytinės tapatybės pripažinimą. Šie sunkumai gali labai apsunkinti naudojimąsi kitomis teisėmis, ypač **teise į užimtumą**. **Dėl šios priežasties daugelis translyčių žmonių susiduria su skurdu, o kai kuriose valstybėse lieka mažai alternatyvų seksualinių paslaugų teikimui**. Dėl šios ypatingos socialinės atskirties kyla rimtas pavojus translyčių asmenų sveikatai, jie tampa labai pažeidžiami policijos ir nusikaltėlių piktnaudžiavimo“ (Europos Taryba, 2010).

	<p>Be to, remiantis naujausia Europos Tarybos ataskaita: „Translyčiai asmenys dažniausiai diskriminuojami tada, kai aplinkiniai kreipiasi į juos neteisingu vardu ir (ar) įvardžiu, kai jiems nesuteikiama galimybė išeiti ligos atostogų dėl lyties keitimo operacijos (...), kai translytės moterys gali būti priverstos laukti valstybinės pensijos, kol pasieks vyrų pensinį amžių. Darbuotojai, kurie atsiskleidžia apie savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę darbovietėje ar yra įtariamai priklausymui LGBT bendruomenei, gali patirti netiesioginę diskriminaciją darbdavių, kolegų ar klientų tarpe, išgirsti seksualinio pobūdžio pastabas, skirtas iš jų pasijuokti ir paniekinti (...) Tyrimai rodo, kad iki 77 proc. translyčių darbuotojų savo darbdaviams nepraneša apie savo lytinę tapatybę, o 50 proc. jų šis procesas sukelia stresą. Jie gali patekti į darbo rinkos paraštes ir įsidarbinti neformaliai, o kai kuriose Europos Tarybos valstybėse narėse translytės moterys gali būti priverstos teikti seksualinio pobūdžio paslaugas“ (Europos Taryba 2011).</p>
<p>„ŽIV yra (tik) su LGBT žmonėmis susijusi liga“.</p>	<p>„ŽIV perdavimas gali įvykti, kai asmenys užsiima nesaugiomis seksualinėmis praktikomis, o vienas iš jų yra ŽIV nešiotojas. Tai gali atsitikti tarp tos pačios ar kitos lyties partnerių. ŽIV yra santykinai labiau paplitęs tarp pagrindinių populiacijų, įskaitant vyrus, turinčius lytinių santykių su vyrais, ir translyčius asmenis. Vyrai, turintys lytinių santykių su vyrais, ir translyčiai asmenys turi didesnę ŽIV/LPL užsikrėtimo riziką. Bet koks seksualinis ratas, kuriame žmonės turi daugybinių lytinių partnerių, ypač skatina ŽIV plitimą. Visose šalyse, kuriose buvo atlikti tyrimai, yra nemažai įrodymų, kad vyrų, turinčių lytinių santykių su vyrais, ir translyčių asmenų rizika užsikrėsti ŽIV yra didelė. Be to, keletas epidemiologinių tyrimų, atliktų su translyčiais respondentais, parodė neproporcingai didelį ŽIV paplitimą, kuris svyruoja nuo 8 iki 68 proc., priklausomai nuo konteksto ir atlikto tyrimo tipo. Tačiau moksliniai tyrimai ir duomenys apie translyčių žmonių sveikatą yra minimalūs, palyginti su tyrimais, kurių respondentai yra vyrai, turintys lytinių santykių su vyrais. Nesaugus analinis seksas yra didžiausia rizika, susijusi su ŽIV perdavimu seksualiniu būdu tarp vyrų, kurie turi seksualinių santykių su vyrais, ir translyčių asmenų.</p>

	<p>Tačiau svarbu pažymėti, kad žmogaus teisių pažeidimai ir marginalizacija gali paskatinti ŽIV plitimą ir sutrukdyti ŽIV prevencijai bei gydymo paslaugoms. Tokie veiksniai kaip stigmatizacija, diskriminacija, kriminalizacija ir seksualinės orientacijos bei lytinės tapatybės pagrindu motyvuotas smurtas užkertą kelią prieigai prie sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų, taip pat ŽIV prevencijai bei gydymui. Šios problemos dar labiau paaštrėja, nes asmenys turi mažiau galimybių dėl rasės, socialinės ir ekonominės padėties, migranto statuso ir seksualinės orientacijos bei lytinės tapatybės.</p> <p>Be to, daugelis asmenų, įskaitant gėjus, translyčius asmenis ir (ar) vyrus, kurie turi lytinių santykių su vyrais, buvo įvardyti kaip „pagrindinė populiacija“. Šis terminas nurodo asmenis, kurie turi didžiausią riziką užsikrėsti ŽIV dėl nuolatinės sisteminės marginalizacijos ir diskriminacijos. Į šią grupę taip pat įeina sekso paslaugų teikėjai, žmonės kalėjimuose ir kitose uždaroje vietose, taip pat žmonės, kurie švirkščiasi narkotikus. Todėl, reaguojant į šiuos iššūkius, būtina spręsti teisine ir politine kliūtis, įskaitant vyrų, kurie turi lytinių santykių su vyrais, ir translyčių asmenų, prieigos prie su ŽIV susijusių sveikatos priežiūros paslaugų, klausimą“ (Pasaulio sveikatos organizacija, 2016).</p>
<p>„LGBT žmonės negali auginti vaikų, nes jie bus traumuoti“.</p>	<p>Pasak Amerikos psichologijos asociacijos, Kalifornijos psichologijos asociacijos, Amerikos psichiatrijos asociacijos ir Amerikos santuokos ir šeimos terapijos asociacijos: „(...) moksliniai tyrimai, tiesiogiai lyginantys vaikus, turinčius homoseksualius tėvus, lyginant su heteroseksualiais tėvais, nuosekliai parodė, kad homoseksualūs tėvai yra tokie pat tinkami būti tėvais, kaip ir heteroseksualūs tėvai, o jų vaikai yra tokie pat psichologiškai sveiki kaip ir vaikai, auginami heteroseksualių tėvų. Empiriniai tyrimai per pastaruosius du dešimtmečius nesugebėjo nustatyti reikšmingų skirtumų tarp homoseksualių tėvų tėvystės ir motinystės gebėjimų, lyginant su heteroseksualiais tėvais“ (APA 2010).</p>

<p>„LGBT žmonių vaikai taip pat priklausys LGBT bendruomenei“.</p>	<p>Remiantis tuo pačiu šaltiniu, iki šiol atlikti empiriniai tyrimai negali „paremti klaidingos nuomonės, kad homoseksualių tėvų turėjimas turi žalingą poveikį vaikų lytinei tapatybei“. Be to, „nėra mokslinio sutarimo dėl specifinių veiksnių, dėl kurių žmogus tampa heteroseksualiu, homoseksualiu ar biseksualiu, įskaitant galimus biologinius, psichologinius ar socialinius tėvų seksualinės orientacijos padarinius. Turimi duomenys rodo, kad didžioji dauguma suaugusių lesbiečių ir gėjų užaugo turėdami heteroseksualius tėvus, o didžioji dalis lesbiečių ir gėjų tėvų auginamų vaikų užauga būdami heteroseksualūs“ (APA 2010).</p>
<p>„LGBT žmonės gimsta (ar tampa) LGBT dėl tam tikrų priežasčių ir aplinkybių.“</p>	<p>Amerikos psichologų asociacijos teigimu: „Mokslininkai nesutaria dėl konkrečių priežasčių, dėl kurių individas yra heteroseksualus, homoseksualus ar biseksualus. Nors daugelis tyrimų ištyrė galimą genetinį, hormoninį, vystymosi, socialinį ir kultūrinį poveikį seksualinei orientacijai, nebuvo nustatyta jokių veiksnių, kad mokslininkai galėtų daryti išvadą, jog seksualinę orientaciją lemia konkretus veiksnys ar veiksniai. Daugelis mano, kad gamta ir auklėjimas gali turėti poveikį, tačiau realybėje žmonės savo seksualinės orientacijos nesirenka (APA 2010).</p>
<p>„A seksualumas neegzistuoja – a seksualūs žmonės tiesiog laikosi celibato“.</p>	<p>„A seksualumas nėra laikymasis celibato – celibatas yra pasirinkimas susilaikyti nuo seksualinio intymumo, o a seksualumas – orientacija, dėl kurios nejaučiama seksualinio potraukio“ („AVEN“). Be to, a seksualūs žmonės gali kurti sėkmingus romantinius santykius tiek su a seksualiais, tiek su kitą seksualinę orientaciją turinčiais asmenimis. „A seksualūs asmenys artimus ryšius ir santykius su kitais žmonėmis kuria įvairiais būdais. Kai kurie a seksualūs asmenys palaiko artimas draugystes, kai kurie renkasi „tradicinius“ (bet ne seksualinius) romantinius ryšius. Kiti jų kuria unikalias santykių formas. A seksualūs asmenys gali būti „daugiau nei draugai“ arba netgi laikyti savo santykius „kokybiškesniais nei meilužių ir mylimųjų“. Taigi nėra jokių taisyklių, diktuojančių neseksualinės meilės išraišką“ (AVEN).</p>

<p>„Biseksualūs žmonės dar nenusprendė, ko nori. Biseksualumas tėra jų gyvenimo tarpnis. Jie yra homoseksualūs, bet patys to nežino.“</p>	<p>„Antioch“ universiteto parengtame „Saugios zonos vadove“ rašoma:</p> <p>„Biseksualumas yra legiti seksualinė orientacija. Kai kurie heteroseksualūs ar homoseksualūs žmonės išgyvena biseksualumo pereinamąjį laikotarpį, o kai kurie biseksualūs asmenys – homoseksualumo pereinamąjį etapą. Daugelis kitų žmonių visada jautėsi esą biseksualūs. Daugelis biseksualių asmenų gali jaustis sutrikę, nes gyvena visuomenėje, kur biseksualumas dažnai yra neigiamai vertinamas tiek homoseksualių, tiek heteroseksualių asmenų. Žmogaus seksualinė orientacija priklauso tik nuo to, kaip jis save apibrėžia. Nors esama žmonių, kurie laiko biseksualumą „madingu“, tai nepaneigia fakto, kad nepaisydami iššūkių, su kuriais susiduria, biseksualūs žmonės didžiuojasi savo seksualine tapatybe. („Antioch“ universitetas 2016).</p>
<p>„Nesuprantu, kuo LGBT žmonės didžiuojasi ir kodėl organizuoja eitynes. LGBT eitynės skirtos tik LGBT žmonėms, kurie nori susipažinti su kitais LGBT žmonėmis bei provokuoti likusią visuomenės dalį skatindami savo abejotinas vertybes“.</p>	<p>LGBT bendruomenės renginiai (festivaliai ar eitynės) „yra kasmetinės visame pasaulyje vykstančios demonstracijos prieš homofobiją ir transfobiją, skirtos skatinti LGBTI teises („ILGA-Europe“ 2015). Pirmasis LGBT bendruomenės festivalis buvo surengtas 1970 metais, siekiant paminėti spontaniško LGBT žmonių protesto prieš priespaudą ir policijos žiaurumą metines: „(...) 1969 metais įvyko pirmasis LGBT teisių judėjimo protestas: „Stonewall“ riaušės.</p> <p>Pagarsėjęs gėjų klubas „Stonewall Inn“ buvo įsikūręs Niujorko „Greenwich Village“ rajone. Jis buvo didelis, nebrangus, jame buvo galima šokti. Klube buvo laukiamos „drag“ karalienės ir gyvenamosios vietos neturintys LGBT jaunuoliai.</p> <p>Tačiau ankstyvą 1969 metų birželio 28 dienos rytą Niujorko policija surengė reidą „Stonewall Inn“. Priešindamiesi ilgus metus trukusiam policijos priekabiavimui, bendruomenės nariai ėmė mėtyti daiktus į policijos atstovus, kurie tuo metu areštavo klubo lankytojus ir jėga tempė juos į policijos furgonus. Įvykis virto didelėmis riaušėmis, o protestai tęsėsi dar penkias dienas. Netrukus po „Stonewall“ sukilimo „Mattachine“ draugijos nariai išsiskirstė. Dalis jų įkūrė Gėjų aktyvistų frontą – radikalią organizaciją, kuri organizavo viešas demonstracijas, protestus ir susidūrimus su policijos pareigūnais.</p>

Netrukus buvo įkurta daugiau panašių organizacijų, įskaitant Gėjų aktyvistų aljansą, Radikalių lesbiečių grupę bei Gatvės transvestitų revoliucionierius.

1970 metais „Stonewall“ riaušių vienerių metų jubiliejaus proga Niujorko bendruomenės nariai žygiavo vietos gatvėmis minėdami šį įvykį. „Christopher gatvės išlaisvinimo diena“ pavadintos eitynės dabar laikomos pirmosiomis šalies LGBT eitynėmis. Aktyvistai taip pat reabilitavo rožinį trikampį ir ėmė jį naudoti kaip gėjų pasididžiavimo simbolį (History.com).

Po daugelio metų, 2016-aisiais, „Prezidentas Barakas Obama priėmė sprendimą, kuriuo riaušių vieta — „Stonewall Inn“, „Christopher“ parkas ir aplinkinės gatvės įvardijamos nacionaliniu paminklu, pripažįstant šios vietovės gyventojų indėlį į LGBT ir žmogaus teises“ (History.com).

5. Gairės žiniasklaidos profesionalams

5.1. Bendro pobūdžio patarimai:

- **Stenkitės nekurti jokių prielaidų dėl žmonių lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos.** Jūs negalite paprasčiausiai atspėti žmogaus lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos tiesiog jį pažvelgę.
- **Visada vartokite vardą ir (ar) įvardžius, kuriuos žmonės prašo vartoti.** Taip parodysite jiems, kad iš tikrųjų juos gerbiate ir leisite jiems jaustis patogiai. **Jei nesate tikri, kokį įvardį turite vartoti, tiesiog paklauskite!**
- **Klauskite atsakingai.** Jums gali būti įdomu paklausti daugelio klausimų, pavyzdžiui, pasiteirauti apie medicininių procedūrų ar seksualinio elgesio detales. Prieš užduodami šiuos klausimus, paklauskite savęs: ar man tikrai reikia apie tai žinoti, ir ar pats norėčiau, kad manęs teirautųsi apie tokius asmeniškų dalykus.
- **Jei žinote apie asmens lytinę tapatybę ir (ar) seksualinę orientaciją, tai nereiškia, kad visi apie tai turėtų žinoti ir, kad šis asmuo apie savo tapatybę yra atviras visiems.** Jei bendraujate su LGBT asmeniu ar rengiate publikaciją apie jį, įsitikinkite, kad informacija apie pašnekovo lytinę tapatybę ir (ar) seksualinę orientaciją yra susijusi su temos kontekstu, ir kad asmuo sutinka dalytis šia informacija.

- **Jei bendraujate su translyčiu ar nė vienai lyčiai savęs nepriskiriančiu žmogumi, neklauskite, koks anksčiau buvo jo vardas.** Tai yra nereikšminga informacija, taip pat labai grubus ir diskriminuojantis klausimas.
- **Gerbkite translyčių asmenų praeitį ir apie laiką iki pereinamojo laikotarpio kalbėkite jautriai ir diskretiškai.** Tai reiškia, kad jūs neturėtumėte jų neatsiklausę skelbti praeities nuotraukų. Be to, kalbėdami apie šį jų gyvenimo laikotarpį, niekada nevartokite kitokių įvardžių nei vartoja jie. Translytis vyras ar moteris iki pereinamojo laikotarpio nebuvo „kitos lyties“ ir „netapo“ kažkuo kitu – jie visada buvo tos lyties, kuria save identifikuoja.
- **Vartokite žodžius, kuriuos asmuo vartoja apibūdinamas save.** Kai kurie LGBT žmonės gali patys vartoti terminus, kuriuos LGBT bendruomenės dauguma laiko įžeidžiais, pavyzdžiui „persirengėlis“ ar „transseksualas“. Naudokite šiuos terminus tik tuo atveju, jei asmuo, su kuriuo kalbate, jais save įvardija.
- **Jūs neprivalote suprasti, ką reiškia būti LGBT, kad gerbtumėte LGBT žmones.** Galbūt jūs nesate girdėjęs apie kai kurias seksualines orientacijas ir (ar) lytines tapatybes ir jums sunku jas suprasti. Tačiau tai nereiškia, kad jūs negalite gerbti šių žmonių teisių.
- **Nevartokite sąvokų, kuriomis skatinami lyčių stereotipai.** Net jei siekiate palaikyti pašnekovą, tokiais pareiškimais galite LGBT žmogų priversti jaustis nepatogiai. Pavyzdžiui, nė vienai lyčiai savęs nepriskiriančiam žmogui nesakykite, kad jis yra „protingas vyras“, lesbietei moteriai – kad „niekada nebūtumėte nuspėjęs, kad ji homoseksuali“ ar translyčiam žmogui, kad jis ar ji „atrodo kaip moteris ar vyras“.

5.2. Kaip galite palaikyti LGBT bendruomenę?

- Skatinkite LGBT žmonių matomumą rengdami publikacijas LGBT žmogaus teisių klausimais.
- Didinkite visuomenės informuotumą apie problemas, su kuriomis susiduria LGBT žmonės. Pavyzdžiui, stebėkite LGBT asmenų žmogaus teisių padėtį šalyje, informuokite apie neapykantos nusikaltimus, neapykantą kurstančią kalbą ir diskriminaciją prieš LGBT asmenis.
- Suteikite nemokamą reklamos erdvę LGBT teisių organizacijoms, norinčioms skatinti LGBT žmogaus teises.

- Informuokite savo kolegas, ypač tuos, kurie domisi žmogaus teisėmis ir socialiniais klausimais, apie LGBT žmogaus teisių padėtį ir šios žmonių grupės patiriamas problemas. Vienas paprasčiausių būdų tai padaryti yra pasidalinimas atitinkama informacine medžiaga, pavyzdžiui, šiuo leidiniu!
- Prisiminkite ir paminėkite LGBT bendruomenei svarbias datas, pavyzdžiui, Tarptautinę dieną prieš homofobiją, transfobiją ir bifobiją (gegužės 17 d.), Interseksualių asmenų matomumo dieną (spalio 26 d.), Interseksualių asmenų solidarumo dieną (lapkričio 8 d.), Translyčių asmenų atminimo dieną (lapkričio 20 d.), Translyčių asmenų matomumo dieną (kovo 31 d.) bei biseksualių asmenų matomumo dieną (rugsėjo 23 d.). Parenkite straipsnį šių datų proga. Tokiu būdu padidinsite LGBT bendruomenės matomumą visuomenėje. Nepamirškite pakalbinti LGBT bendruomenę sudarančių grupių bei LGBT teisių organizacijų atstovus. Savo paramą galite išreikšti ir socialiniuose tinklapiuose. Tų pačių priemonių imkitės ir tuomet, kai šalyje vyks LGBT bendruomenės eitynės ir kiti renginiai.
- **Nesustokite mokytis ir tobulėti. Jei nežinote, arba nesate tikri, tiesiog pasiteiraukite ir ieškokite informacijos!** Susisieki su LGBT organizacijomis ir aktyvistais bei pasiteiraukite jų, ar jie galėtų suorganizuoti mokymus, konsultacijas ar suteikti informacinės medžiagos. Tai padės geriau suprasti LGBT bendruomenės problemas ir iššūkius, su kuriais susiduria LGBT žmonės. Taip pat galite informacijos ieškoti ir patys: internete galite rasti daug naudingos informacinės medžiagos.

AR ŽINOJOTE?

LGBT bendruomenės sąjungininkas (angl. „ally“) – tai terminas, vartojamas siekiant apibūdinti asmenį, kuris palaiko LGBT žmones. Jis apima heteroseksualius sąjungininkus, taip pat LGBT bendruomenės narius, kurie palaiko vienas kitą, pavyzdžiui, lesbietė, kuri remia biseksualių žmonių bendruomenę.

Šaltinis: Žmogaus teisių kampanijos fondas 2014.

Šaltiniai:

- APA – Amerikos psichologų asociacija. 2008. “Answers to Your Questions For a Better Understanding of Sexual Orientation & Homosexuality”. Paskelbta: <http://www.apa.org/topics/lgbt/orientation.pdf>
- APA–Amerikos psichologų asociacija. Perryv. Schwarzenegger - “BRIEF OF THE AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, THE CALIFORNIA PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, THE AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION, AND THE AMERICAN ASSOCIATION FOR MARRIAGE AND FAMILY THERAPY AS AMICI CURIAE IN SUPPORT OF PLAINTIFF-APPELLEES”. Paskelbta: <http://www.apa.org/about/offices/ogc/amicus/perry.pdf>
- APA – Amerikos psichologų asociacija. 2015. Guidelines for Psychological Practice with Transgender and Gender Nonconforming People. American Psychologist, 70 (9), 832-864. doi: 10.1037/a0039906
- „Antioch“ Universitetas/Sietlas. 2016. Safe Zone Manual. „Antioch“ universitetas/Sietlas 2015-2016. Paskelbta: https://www.antioch.edu/seattle/wp-content/uploads/sites/5/2016/12/SZ_manual_fully_cited_jan_2016-1.pdf
- Ashmore, R. D., & Del Boca, F. K. 1981. Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. In D. L. Hamilton (ed.), Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior. Hillsdale, NJ: Erlbaum: 1–35.
- AVEN – Aseksualių asmenų matomumo ir švietimo tinklas. N.d.a. Overview. Paskelbta: <https://www.asexuality.org/?q=overview.html>
- AVEN – Aseksualių asmenų matomumo ir švietimo tinklas. N.d.b. Relationship FAQ. Paskelbta: <https://www.asexuality.org/?q=relationship.html#gq1>
- Europos Taryba. Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. CM/Rec(2010)5 dėl kovos su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės priemonių (priimta 2010 m. kovo 31 d. Ministrų Komiteto 1081-ajame ministrų pavaduoju susitikime). Paskelbta: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a
- Europos Taryba – Teisės reikalų ir žmogaus teisių komitetas (2010). “Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity”. Paskelbta: <http://www.refworld.org/pdfid/4bdadc1bd.pdf>
- Europos Taryba (2011). “Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe”, Strasbūras: Europos Taryba. Paskelbta: https://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf

- 2000 m. birželio 29 d. direktyva Nr. 2000/43/EC, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės ar etninės kilmės. Paskelbta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>
- 2000 m. lapkričio 27 d. direktyva Nr. 2000/78/EC, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus. Paskelbta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>
- 2004 m. gruodžio 13 d. direktyva Nr. 2004/113/EC, įgyvendinanti vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principą dėl galimybės naudotis prekėmis ir paslaugomis bei jų tiekimo. Paskelbta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0113>
- 2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva NR. 2006/54/EC dėl lygių galimybių ir vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo įgyvendinimo užimtumo ir profesinės veiklos srityje (nauja redakcija). Paskelbta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0054>
- 2010 m. liepos 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2010/41/EU dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo ir Tarybos direktyvos Nr. 86/613/EEC panaikinimo. Paskelbta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0041>
- Drescher, J. 2015. “Out of DSM: Depathologizing Homosexuality”, Behavioral Sciences, v.5(4); 2015 Dec. Paskelbta: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4695779/#B1-behavsci-05-00565>
- ECRI – Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją. 2015 m. gruodžio 8 d. priimta bendroji rekomendacija Nr. 15 dėl kovos su neapykantos kalba. Paskelbta: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>
- Europos lyčių lygybės institutas. Gender Equality Glossary and Thesaurus – “Feminism”. Paskelbta: <http://eige.europa.eu/rdc/thesaurus/terms/1130>
- Ghattas, D.C. 2015. “Standing up for the human rights of intersex people – how can you help?”. Belgija: „ILGA-Europe“ ir „OII Europe“. Paskelbta: <https://oiieurope.org/wp-content/uploads/2016/02/How-to-be-a-great-intersex-ally-A-toolkit-for-NGOs-and-decision-makers-December-2015.pdf>
- GLAAD – Gėjų ir lesbiečių aljansas prieš šmeižtą. 2016. Media Reference Guide, Niujorkas – Kalifornija: „GLAAD“. Paskelbta: <http://www.glaad.org/sites/default/files/GLAAD-Media-Reference-Guide-Tenth-Edition.pdf>

- History.com, “Gay Rights – Facts & Summary”. Paskelbta: <https://www.history.com/topics/history-of-gay-rights>
- History.com, “Stonewall Riots”. Paskelbta: <https://www.history.com/topics/the-stonewall-riots>
- Žmogaus teisių kampanijos fondas ir „PFLAG“. 2014. “Coming Out as a Supporter”. Paskelbta: https://assets2.hrc.org/files/assets/resources/Supporter_Guide_April_2014.pdf?_ga=2.18305905.995033584.1532951786-2032863164.1532795421
- IDAHOTB – Tarptautinė diena prieš homofobiją, transfobiją ir bifobiją. “What is May 17th”. Paskelbta: <https://dayagainsthomophobia.org/what-is-may-17th/>
- „ILGA-Europe“ – tarptautinė lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų asociacija. 2015. Žodynėlis. Paskelbta: <https://www.ilga-europe.org/media/2431>
- „ILGA-Europe“ – tarptautinė lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų asociacija. 2018. Rainbow Europe Index 2018. Paskelbta: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/index_2018_small.pdf
- „ILGA-Europe“ – tarptautinė lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų asociacija. 2018 May. Rainbow Europe Map 2018. Paskelbta: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/rainbow_europe_map_2018_small.pdf
- „ILGA-Europe“ – tarptautinė lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų asociacija. 2018. “Rainbow Europe 2018 is a wake-up call for anyone who cares about LGBTI equality”. Paskelbta: <https://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/rainbow-europe-2018-launch>
- Jussim, L., Cain, Th. R., Crawford, J. T., Harber, K. ir Cohen, Fl. 2009. “The Unbearable Accuracy of Stereotypes”. P. 199-227. Nelson, T. D. (ed.), Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination, Niujorkas: Psychology Press Taylor & Francis Group. Paskelbta: https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd_D._Nelson_Handbook_of_Prejudice_StereotypiBookos.org_.pdf
- LGBTQIA resursų centras – Kalifornijos universitetas, Davis universiteto miestelis. “LGBTQIA Resource Center Glossary”. Paskelbta: <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/glossary.html>
- LGBTQIA resursų centras – Kalifornijos universitetas, Davis universiteto miestelis. “Words that Hurt”. Paskelbta: <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/words.html>

- Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras. 2016. "Understanding Non-Binary People: How to Be Respectful and Supportive". Paskelbta: https://transequality.org/sites/default/files/docs/resources/Understanding-Non-Binary-July-2016_1.pdf
- Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras. 2016. "Frequently Asked Questions about Transgender People". Paskelbta: <https://transequality.org/issues/resources/understanding-transgender-people-faq>
- Nacionalinis translyčių asmenų lygybės centras. 2016. "Supporting the Transgender People in Your Life: A Guide to Being a Good Ally". Paskelbta: https://transequality.org/sites/default/files/docs/resources/Ally-Guide-July-2016_0.pdf
- Internetinis socialinių mokslų žodynas. "Patriarchy". Paskelbta: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?alpha=P>
- Internetinis socialinių mokslų žodynas. "Prejudice". Paskelbta: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?alpha=P>
- Internetinis socialinių mokslų žodynas. "Sexism". Paskelbta: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?term=SEXISM>
- Internetinis socialinių mokslų žodynas. "Stereotype". Paskelbta: <http://bitbucket.icaap.org/dict.pl?term=STEREOTYPE>
- ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras (ODIHR). "What is hate crime?" Paskelbta: <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>
- Rainbow Families. "What is a Rainbow Family?". Paskelbta: <http://www.rainbowfamilies.com.au/about-1/#mission>
- Stangor, Ch. 2009. "The Study of Stereotyping, Prejudice, and Discrimination Within Social Psychology. A Quick History of Theory and Research". P. 1-22. Nelson, T. D. (ed.), Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination, Niujorkas: Psychology Press Taylor & Francis Group. Paskelbta: https://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd_D._Nelson_Handbook_of_Prejudice_StereotypiBookos.org_.pdf
- The Genderbread person. 2017. "Genderbread Person v3.3". Paskelbta: <https://www.genderbread.org/wp-content/uploads/2017/01/Genderbread-Person-3.3-HI-RES.pdf>

- Džokjakartos principai – Papildomi principai ir valstybių įsipareigojimai taikyti tarptautinę žmogaus teisių teisę, susijusią su seksualine orientacija, lytine tapatybe, lyties išraiška ir lyties charakteristikomis, siekiant papildyti Džokjakartos principus. 2017. Ženeva. Paskelbta: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf
- Džokjakartos principai. “About the Yogyakarta Principles”. N.d. Paskelbta: <http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/about-the-yogyakarta-principles/>
- „TGEU – Transgender Europe“. 2015. “FAQ: The International Day to End Violence Against Sex Workers”. Paskelbta: <https://tgeu.org/faq/dec-17>
- „TGEU – Transgender Europe“. 2016. Glossary. Paskelbta: <https://tgeu.org/glossary/>
- „TGEU – Transgender Europe“. 2018. Trans Rights Europe Map. Paskelbta: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2018/05/MapA_TGEU2018_Online-1.pdf
- „TGEU – Transgender Europe“. 2018. World Health Organisation moves to end classifying trans identities as mental illness. Paskelbta: <https://tgeu.org/world-health-organisation-moves-to-end-classifying-trans-identities-as-mental-illness/>
- Theofilopoulos, T. 2015. “Recording anti-LGBTQI+ incidents of violence and/or discrimination: basic concepts and guidelines” {“Καταγραφή περιστατικών βίας ή διακρίσεων εις βάρος LGBTQI+ ανθρώπων: βασικές έννοιες και κατευθύνσεις”}. P.p. 47-91 in Theofilopoulos, T. (ed.) HOMOPHOBIA AND TRANSPHOBIA IN GREECE. A Guide for professionals and any interested citizen [ΟΜΟΦΟΒΙΑ ΚΑΙ ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Ένας Οδηγός για επαγγελματίες αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη]. Aténai: Colour Youth Athens LGBTQ Youth Community. Paskelbta: <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Omofobia-Transfovia-stin-Ellada-Odigos.pdf>
- „TSER – Translyčių studentų švietimo išteklių“. “The Gender Unicorn”. Paskelbta: <http://transstudent.org/gender/>
- „UNESCO“ – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija. 2013. “UNESCO’s Gender Mainstreaming Implementation Framework. Baseline definitions of key concepts and terms”. Paskelbta: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/GENDER/PDF/1.%20Baseline%20Definitions%20of%20key%20gender-related%20concepts.pdf>
- Jungtinių Tautų moterų įgalinimo padalinio vykdomoji taryba. “Concepts and definitions”. Paskelbta: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>

- PSO – Pasaulio sveikatos organizacija. 2016. “FAQ on Health and Sexual Diversity. An Introduction to Key Concepts”, Ženeva: Pasaulio sveikatos organizacija. Paskelbta: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255340/WHO-FWC-GER-16.2-eng.pdf?sequence=1&ua=1>
- Zubčević, R.A. & Bender, S. ir Vojvodić, J. 2017. Žiniasklaidos reguliavimo institucijos ir neapykantos kurstymas, Europos Taryba. Paskelbta: <https://rm.coe.int/media-regulatory-authorities-and-hate-speech/16807338f5>

Lietuvos atvejo analizė

B DALIS

Lietuva: Pranešimas LGBT klausimais priešiškoje aplinkoje

Eglė Kuktoraitė

1. LGBT asmenų padėtis Lietuvoje

Nuo 2012 iki 2018 metų Lietuvos valdžios institucijos nesiėmė pakankamų priemonių siekiant spręsti socialinės, teisinės ir institucinės diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės problemų. Atvirkščiai, kai kurie aspektai rodo, kad Lietuvoje menksta pagarba LGBT žmogaus teisėms.

Visų pirma, užregistruoti trys skirtingi atvejai, kai Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas buvo panaudotas cenzūruojant viešą informaciją LGBT temomis. Lietuvos valdžia teigė, jog šie diskriminuojantys teisės į raiškos laisvę ribojimai yra privalomi, siekiant apsaugoti „nepilnamečių emocinę, dvasinę ir psichologinę raidą bei sveikatą“. Toks įstatymo taikymas turėjo neigiamą poveikį visuomenei atgrasydamas viešas diskusijas LGBTI temomis Lietuvoje.

Antra, Lietuva išlieka viena nedaugelių valstybių Europos Sąjungoje, kurioje tos pačios lyties santykiai nėra jokia forma apibrėžti nacionaliniuose įstatymuose. Seimas ne tik atmetė siūlymus priimti lyties atžvilgiu neutralų registruotos partnerystės įstatymą, bet šiuo metu net svarsto „sutarties dėl bendro gyvenimo“ įstatymo projektą, kuriuo remiantis tos pačios lyties poros negalėtų būti laikomos šeima. Konstitucijos 38 straipsnyje aiškiai teigiama, kad „santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“, o Civilinio kodekso 3.339 straipsnis numato atskirą įstatymą, kuriame turėtų būti nustatyta partnerystės registravimo tvarka tarp vyro ir moters. Nepaisant to, kad Civilinis kodeksas buvo priimtas 2000 metais, įstatymas dėl registruotų partnerystės skirtingų lyčių poroms niekada nebuvo priimtas.

2011 metais Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas konstatavo, jog „[s]antuoka yra vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų kurti šeimos santykius, tačiau tai nereiškia, kad Konstitucija [...] nesaugo ir negina kitokių nei santuokos pagrindu sudarytų šeimų. [...] Šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi.“ Nors Konstitucinis Teismas savo sprendime aiškiai nenurodė tos pačios lyties šeimų, teisinis teismo sprendimo paaiškinimas rodo, kad tos pačios lyties šeimos gali patekti į konstitucinės „šeimos“ sąvokos taikymo sritį.

Trečia, Lietuvos valdžios institucijos sistemiskai vengė nagrinėti neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimus seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės pagrindu. Kai kuriais atvejais teisėsaugos pareigūnai tiesiog atsisakė pradėti ikiteisminius tyrimus, tokiu būdu iš LGBT asmenų atimdami galimybę sulaukti teisingumo ir gauti atlygį už patirtą žalą.

Ketvirta, Lietuva taip pat išlieka viena nedaugelio Europos valstybių, kurioje negalioja jokios administracinės procedūros, įgalinančios teisinį lyties pripažinimą ir lyties keitimo operacijas. Nepaisant to, jog translyčiai asmenys patiria neproporcingai daug diskriminacijos, priekabiavimo bei smurto atvejų, lytinė tapatybė nėra įvardinta kaip galimas diskriminacijos pagrindas Lietuvos įstatymuose, apibrėžiančiuose diskriminaciją bei neapykantos nusikaltimus. Nuo 2017 metų balandžio, dėka intensyvių teisinių pastangų, nacionalinių teismų sprendimuose įsitvirtino praktika teisiškai pripažinti translyčių asmenų lytinę tapatybę be sterilizacijos reikalavimo, t. y. remiantis vien lyties disforijos diagnoze bei asmeniniu apsisprendimu.

Galiausiai, 2012-2018 metų laikotarpyje Lietuvos Seimas svarstė devynis atvirai homofobiškus ir (ar) tranfobiškus įstatymų projektus, kuriais buvo siekiama riboti LGBT asmenų teises ir laisves⁴. Šių projektų viešojoje erdvėje sukeltos aršios diskusijos turėjo neigiamą poveikį visuomenės atvirumui LGBT asmenims, nes parodė, jog pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės gali būti tiesiog atimtos iš LGBT asmenų vien dėl politinių užgaidų ir diskriminacinių motyvų.

⁴ Iki 2018 m. birželio 1 d. Seime pateiktų homofobinių ir transfobinių teisėkūros iniciatyvų sąrašas:

(a) **Civilinio kodekso pataisa Nr. XIIP-17** siekiama visiškai uždrausti lyties keitimo operacijas. Šis įstatymo projektas buvo įtrauktas į Parlamento darbotvarkę 2013 m. gegužės 23 d.

(b) **Baudžiamojo kodekso pataisa Nr. XIIP-687** siekiama nustatyti, kad homoseksualumo kritika ir bandymai pakeisti asmenų seksualinę orientaciją nebūtų laikomi diskriminacija ar priekabiavimu dėl seksualinės orientacijos. Šis įstatymo projektas įtrauktas į Parlamento darbotvarkę 2013 m. rugsėjo 12 d. Jis buvo priimtas per pirmąjį 2014 m. birželio 19 d. vykusį posėdį. Parlamento švietimo, mokslo ir kultūros komitetas laikinai atidėjo tolesnį įstatymo projekto svarstymą dėl reikalingų „tolesnių patobulinimų“.

(c) **Viešųjų susirinkimų įstatymo pataisa Nr. XIIP-940** siūloma, kad viešųjų susirinkimų organizatoriai padengtų visas išlaidas, susijusias su saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimu renginio metu. Šis teisėkūros pasiūlymas buvo pateiktas kaip atsakomoji priemonė sėkmingai įvykusiam „Baltic Pride“ festivaliui. Parlamentas dar nėra balsavęs dėl šio įstatymo įtraukimo į savo darbotvarkę.

(d) **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projekte Nr. XIIP-473**

(e) **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimu Nr. XIIP-1469 (2)** siekiama nustatyti, kad „tos pačios lyties poroms draudžiama įsivaikinti Lietuvos Respublikos piliečius“. Įstatymo projektas įtrauktas į Parlamento darbotvarkę 2015 m. rugsėjo 15 d.

(f) **Konstitucijos pataisos projektu Nr. XII-2017(2)** siekiama įtvirtinti, jog „Šeima sukuriama sudarius santuoką. [...] Šeima taip pat kyla iš motinystės ir tėvystės.“ Priėmus tokią Konstitucijos pataisą, tos pačios lyties šeimos būtų atribotos nuo Konstitucijoje įtvirtintos šeimos gyvenimo apsaugos. 2016 m. birželio mėnesį Seimas po svarstymo pritarė šiai Konstitucijos pataisai ir atvėrė kelią Konstitucijos pakeitimo procedūrai. Tam, kad ši Konstitucijos pataisa būtų priimta, Seimas turės balsuoti du kartus, o kiekvieno balsavimo metu pataisai turi pritarti bent 94 Seimo nariai. Tarp balsavimų turi būti bent trijų mėnesių pertrauka.

(g) **Administracinių pažeidimų kodekso pakeitimo projektu Nr. XIIP-4490 (3)** siūloma nustatyti administracinę atsakomybę už bet kokią viešą Konstitucijoje įtvirtintų „šeimos vertybių“ paniekimą. Tokiu būdu, vykstant viešoms diskusijoms, demonstruojant plakatus, pateikiant audiovizualinę medžiagą, taip pat organizuojant viešus renginius, LGBT bendruomenės eitynes ir panaršius veiksmus, būtų nusižengiama šio įstatymo projekto

2. LGBT asmenų padėtis Lietuvos žiniasklaidoje

Žiniasklaida yra viena paveikiausių reprezentacijos priemonių. Gerai organizuoti santykiai su žiniasklaidos atstovais gali būti labai reikšmingi daugeliui organizacijų bei judėjimų, ir LGBT žmogaus teisių judėjimas, žinoma, nėra išimtis. Glaudus žiniasklaidos ir LGBT žmogaus teisių organizacijų bendradarbiavimas gali padėti paskatinti demokratinius procesus bei didinti sąmoningumą LGBT žmogaus teisių klausimais. Tai – ypač svarbu daugelyje Europos valstybių, kurios visai neseniai ėmė žengti demokratijos keliu ir siekė sukurti atviresnes visuomenes.

Vis dėlto, priešingai tarptautinėms tendencijoms, kai kuriose Europos valstybėse kilo įstatymų leidėjų iniciatyvos, kuriomis siekiama apriboti LGBT žmonių reprezentaciją viešojoje erdvėje. Kai kuriose šalyse šios iniciatyvos virto įstatymais. Lietuva yra tarp šalių, kuriose galioja įstatymas, draudžiantis „homoseksualumo propagandą“. Šis įstatymas neproporcingai apriboja LGBT bendruomenės teisę rinktis, organizuoti ir dalyvauti viešuosiuose ir bendruomenės renginiuose bei visuomenės galimybę gauti su LGBT bendruomene susijusią informaciją. Minėtas įstatymas, prisidengiant „vaikų gerovės ir sveikatos“ saugojimu, sustiprina tolesnę diskriminaciją prieš LGBT asmenis.

2002 metais priimtas LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas ne vieną kartą buvo neproporcingai taikomas LGBT bendruomenės atžvilgiu. 2013 metų birželio mėnesį Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (LRT) priėmė sprendimą apriboti dviejų vaizdo klipų, kuriais buvo kviečiama į Vilniuje vykusias „Baltic Pride 2013“ eitynes, rodyimą. 2014 metais asociacijos LGL socialinės kampanijos „KEISK“ vaizdo klipo kelią į televizijos eterį taip pat užkirto cenzūra. Tais pačiais metais Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos sprendimu Neringos Dangvydės pasakų knyga „Gintarinė širdis“ uždrausta vaikams iki 14 metų.

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatos numato, kad neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daro viešoji informacija, kuria

nuostatoms. Įstatymo projektas buvo įtrauktas į Parlamento darbotvarkę 2014 m. sausio 21 d. Parlamentas galutinį įstatymo priėmimą atidėjo 2014 m. kovo 13 d. ir 2015 m. lapkričio 12 d.

(h) Seimo darbotvarkėje taip pat galima rasti ir **Šeimos stiprinimo įstatymo projektą (Nr. XIIP-4255 ir XIIP-4256)**. Tokio teisės akto priėmimas leistų nepagrįstai sutapatinti šeimos ir santuokos institutus Lietuvos teisinėje sistemoje, taip paneigiant teisėtus tos pačios lyties šeimų lūkesčius dėl teisinio pripažinimo.

(i) **Įstatymo projektu Nr. XIIIIP-1327** siūloma Lietuvos Respublikoje uždrausti lyties keitimą. Šis pasiūlymas tiesiogiai prieštarauja nacionalinių teismų suformuotai praktikai, kai asmens tapatybės dokumentai translyčiams asmenims yra keičiami remiantis išimtinai psichiatro diagnoze. Jei įstatymo projektui bus pritarta, Lietuva taps vienintele šalimi Europoje, kurioje bus draudžiamas lyties keitimas. Šis įstatymo projektas pateikimo stadijoje Seime svarstomas dar nebuvo.

„niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“.

Šio LGBT bendruomenės išraiškos ir žodžio laisvę ribojančio teisės akto taikymas turėjo neigiamą poveikį interneto žiniasklaidos priemonėms, kurios ėmė priskirti su LGBT klausimais susijusius pranešimus prie turinio, skirto tik suaugusiems. Viešojoje erdvėje apribota objektyvi informacija LGBT temomis tik dar labiau sustiprino LGBT asmenims priešišką atmosferą Lietuvoje.

Lietuvos televizijose rodoma nemažai televizijos laidų ir filmų, kuriuose yra LGBT bendruomenei priklausančių personažų. Vis dėlto, tai – daugiausia užsienio šalių produkcija.

3. Nacionalinė teisinė sistema neapykantos kalbos, neapykantos nusikaltimų ir diskriminacijos srityse

Bendrasis diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos draudimas Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintas Lygių galimybių įstatymo, į kurį integruotos Lygių galimybių užimtumo srityje direktyvos Nr. 2000/78/EB nuostatos. Nacionalinių lygybės teisės aktų taikymo sritis yra daug platesnė nei numatyta ES direktyvoje, t. y. diskriminacija dėl seksualinės orientacijos draudžiama ne tik užimtumo ir profesinės veiklos srityje, bet ir prekių bei paslaugų, švietimo ir mokslo srityse.

Diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos draudimas taip pat numatytas Darbo kodekse (2.1 straipsnis dalis, 26 straipsnis, 59.2 straipsnis ir 75.1.2 straipsnis), Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme (4.2.12 straipsnis) ir Visuomenės informavimo įstatyme (19.1.3 straipsnis). Baudžiamojo kodekso 170 straipsnis draudžia kurstyti neapykantą dėl seksualinės orientacijos (neapykantos kalbos draudimas), o 60.12.1 straipsnyje numatyti veiksmai, kuriais siekiama kurstyti neapykantą dėl seksualinės orientacijos, priskiriami prie sunkinančių nusikaltimo aplinkybių (neapykantos nusikaltimų draudimas).

Nors seksualinė orientacija yra Lietuvos teisės aktų saugomas pagrindas, to negalima pasakyti apie lytinę tapatybę ir lyties raišką. Kitaip tariant, diskriminacija ir neapykantos nusikaltimai prieš translyčius ir nė vienai lyčiai savęs nepriskiriančius žmones Lietuvoje nebūtų laikomi baudžiamaisiais nusikaltimais. Be to, Lietuvos teisės aktai taip pat nepripažįsta ir interseksualių žmonių teisių.

Nepaisant to, kad Lietuvos teisės aktai teoriškai numato gana plačias teises garantijas prieš diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, jų įgyvendinimas praktikoje apibūdinamas kaip neveiksmingas. Diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos atvejų vis dar užfiksuojama labai mažai. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, t. y. už lygių galimybių įstatymo įgyvendinimą atsakinga viešoji įstaiga, 2009 metais gavo keturis skundus dėl galimų diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos atvejų, 2010 metais – tris, 2011 metais – keturis, 2012 metais – du, 2013 metais – nė vieno, 2014 metais – keturis. Atsižvelgiant į tarptautiniu mastu atliktose apklausose atsispindintį diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos paplitimą, galima daryti išvadą, kad nacionalinė lygybės institucija nėra suvokiama kaip veiksmingas teisių gynimo mediatorius.

Remiantis anoniminės apklausos, kurią 2016 metų rugsėjo mėnesį atliko Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL, duomenis, per pastaruosius 12 mėnesių daugiau nei pusė (54 proc.) LGBT žmonių Lietuvoje susidūrė su neapykantos nusikaltimais ir (ar) neapykantos kalba. Vos 13 proc. jų pranešė apie incidentus teisėsaugos institucijoms.

4. Valstybės vaidmuo

Sąlyginai greitai po nepriklausomybės įkūrimo į Europos Sąjungą įstojusi Lietuva greitai atsigavo po 2008 m. ekonominės krizės ir turi vieną greičiausių interneto ryšį. Tai reiškia, jog Lietuvoje pakankamai plačiai išplėtotos internetinės žiniasklaidos priemonės, turėjusios svarbią įtaką XXI a. Lietuvos žiniasklaidai ir demokratijos raidai. Nuo 2005 iki 2010 metų internetu besinaudojančių vartotojų išaugo nuo 34,3 proc. iki 60,5 proc. Tai lėmė tradicinių žiniasklaidos priemonių transformaciją persiorientuojant į internetinę žiniasklaidą.

Buvo įkurta Žurnalistų etikos inspektoriatas, kurios tikslas – stebėti, reguliuoti ir įgyvendinti žiniasklaidos priemonių etikos standartus. Kita vertus, ši tarnyba taip pat yra atsakinga už diskriminuojančio pobūdžio nuostatas turinčio Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimą.

2010 metais buvo priimtas LR nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, kurio nuostatose įtvirtintas informacijos, „kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“ draudimas.

2017 m. spalio 19 dieną parlamentarai pateikė pasiūlymą sustiprinti šeimą, apribojant šeimos apibrėžimą tik kaip santuoką tarp vyro ir moters. Tokiais pasiūlymais siekiama dar labiau apriboti LGBT bendruomenės atstovų žmogaus teises ir galimybę LGBT problematiką aptarti pozityviame kontekste. Lietuvai trečią kartą dalyvaujant Jungtinių Tautų Visuotinės

periodinės peržiūros mechanizme, Lietuvos valdžios atstovai pabrėžė, kad „įstatymu draudžiama ne viešinti informaciją, kuria kalbama apie seksualinės orientacijos įvairovę, o skatinti šeiminius santykius tarp tos pačios lyties asmenų“.

Nors įstatymo nuostatose nėra kalbama apie su LGBT bendruomene susijusių klausimų draudimą, įstatymo taikymo praktika rodo ką kita. Pavyzdžiui, nuo 2013 iki 2014 metų, įstatymo nuostata buvo pritaikyta trimis skirtingais atvejais. Toks siekimas apriboti su LGBT bendruomene susijusių informaciją apribojo LGBT asmenų išraiškos ir žodžio laisvę. 2013 metais Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL sukūrė socialinę reklamą, kuria kviečiama dalyvauti netrukus Vilniuje vyksiančiose „Baltic Pride“ eitynėse „Už lygybę!“. Dėl reklaminių vaizdo klipų transliacijos organizacija kreipėsi į nacionalinį transliuotoją LRT. Netrukus LGL sulaukė LRT pasiūlymo socialinę reklamą transliuoti su indeksu „S“ (skirta tik suaugusiems) ir tik po 23.00 val., kuomet buvo taikomi didžiausi reklamos įkainiai. LGL kreipėsi į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą (ŽEIT), skųsdama LRT sprendimą dėl Lietuvoje gyvenančių asmenų įvairovę pabrėžiančių vaizdo klipų cenzūros. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertų įsitikinimu, vienas vaizdo klipas buvo tinkamas, o kitą buvo galima transliuoti tik su indeksu „S“ (skirta tik suaugusiems). 2014 metais asociacijos LGL socialinės kampanijos „KEISK“ vaizdo klipo kelią į televizijos eterį taip pat užkirto cenzūra.

Netrukus Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos sprendimu Neringos Dangvydės pasakų knyga „Gintarinė širdis“ pripažinta daranti žalą vaikams iki 14 metų. Aukščiausiąjį Teismą pasiekusios bylos istorija prasidėjo 2014 metų pradžioje. Lietuvos edukologijos universitetas (LEU) pats išleido, o vėliau ir sustabdė knygos „Gintarinė širdis“ platinimą, viešai pasakų rinkinį pavadinęs „angažuota homoseksualizmo propaganda“.

5. Gerosios praktikos

- Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL kartu su Europos Komisijos, socialinių tinklapių ir Europos nevyriausybinų organizacijų atstovais bendradarbiauja atlikdama neapykantos kalbos stebėseną socialiuose tinklapiuose „Facebook“, „Instagram“, „Twitter“, „YouTube“ ir „Google+“. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba taip pat aktyviai dalyvauja šiame procese. Tikimasi, kad tolesnis socialinių tinklų, vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų ekspertų bendradarbiavimas taps veiksmingu atkirčiu neapykantos kalbai internete.
- 2018 metų rugpjūčio mėnesį Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL išleido priešiškoje aplinkoje dirbantiems LGBT žmogaus teisių aktyvistams skirtą leidinį. Leidinyje „Atribota saviraiška: Gairės ir rekomendacijos priešiškoje aplinkoje veikiantiems LGBT žmogaus

teisių aktyvistams“ apžvelgiami galiojantys ir siūlomi teisės aktai, kuriais siekiama apriboti išraiškos ir žodžio laisvę Lietuvoje, Baltarusijoje ir Ukrainoje. Leidinyje taip pat pateikiamos gairės ir rekomendacijos šiose šalyse veikiančioms LGBT žmogaus teisių aktyvistams, siekiantiems LGBT bendruomenės matomumo, sąmoningumo bei visuomenės atvirumo didinimo.

6. Išvados ir rekomendacijos

Žiniasklaida vaidina ypatingą vaidmenį visuomenės raidoje. Priešiškoje žiniasklaidos aplinkoje vyrauja individų tendencija žiniasklaidos transliuojamą informaciją suvokti kaip priešingą jų interesams. Ši tendencija skatina stereotipus ir diskriminaciją prieš pažeidžiamų visuomenės grupių atstovus. Žiniasklaidos atstovų vartojama kalba, neteisingai vartojamos sąvokos, negatyvus tam tikrų visuomenės grupių atstovų vaizdavimas dar labiau sustiprina šį poveikį. Agresyvią kalbą neretai vartoja politikai, žurnalistai, nuomonės lyderiai. Dalindamiesi šia agresyvia kalba žiniasklaidos atstovai dar labiau sustiprina negatyvų jos poveikį, kuris ypatingai veikia pažeidžiamų visuomenės grupių atstovus. Žiniasklaida informuoja ir klaidina, formuoja individų požiūrį į kitų visuomenės grupių atstovus bei gali sustiprinti įtampą arba skatinti supratimą. Štai kodėl iškyla poreikis imtis priemonių skatinant profesionalią žurnalistiką ir pagarbą žmogaus teisėms.

Valstybės institucijoms

- Užtikrinti, kad nepilnamečių apsaugos įstatymo 4.2.16 straipsnis nebūtų taikomas cenzūruojant su LGBT asmenimis susijusią viešąją informaciją; kad bet kokios vietos LGBT bendruomenės saviraiškos laisvės apribojimai atitiktų griežtus teisėtumo, būtinumo ir proporcingumo reikalavimus ir nebūtų diskriminacinio pobūdžio; kad bet kokios vietos LGBT bendruomenės teisės į saviraiškos laisvę apribojimai galėtų būti ginčijami naudojantis veiksmingomis teisinės gynybos priemonėmis nacionaliniu lygmeniu.

Žurnalistams ir žiniasklaidos agentūroms

- Stiprinti žurnalistų įgūdžius organizuojant mokymus, kuriuose supažindinama su vartotinomis sąvokomis tam tikrų visuomenės grupių atžvilgiu. Nepaisant besikeičiančių technologijų, žurnalistikos kokybę garantuoja žurnalistų etika. Techninė informacijos pateikimo specifika nepagerina žinutės turinio.
- Skatinti įvairovę žurnalistų darbo aplinkoje. Siekiant geriau pažinti tam tikrą bendruomenę būtina susipažinti su šios žmonių grupės patiriamais iššūkiais. Šiuo tikslu rekomenduojama bendradarbiauti su pažeidžiamų visuomenės grupių atstovų interesams atstovaujančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis.

LGBT žmogaus teisių organizacijoms

- Vykdyti žiniasklaidos stebėseną siekiant identifikuoti egzistuojančias problemas ir imtis priemonių jas išspręsti. Bendradarbiavimas su žiniasklaidos priemonėmis leis atkreipti žiniasklaidos atstovų dėmesį į egzistuojančias problemas ir užkirsti kelią diskriminacijai.
- Stiprinti bendradarbiavimą su žurnalistais, siekiant, kad žiniasklaida taptų žmogaus teisių ir įvairovės ambasadore. Įtraukti žiniasklaidos atstovus į organizacijos veiklas, kuriomis siekiama didinti sąmoningumą ir skatinti pažeidžiamų visuomenės grupių atžvilgiu taisyklingai vartojamas sąvokas.

7. Kontaktai

LGBT žiniasklaida Lietuvoje:

- **LGL svetainė**
El. paštas: office@gay.lt
Svetainė: www.lgl.lt
- **Gayline.lt**
El. paštas: info@gayline.lt
Svetainė: www.gayline.lt

LGBT organizacija Lietuvoje:

- **Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL**
Tel: +370 5 2610314
El. paštas: office@gay.lt
Svetainė: www.lgl.lt

Nacionalinė lygybės institucija:

- **Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba**
Tel: +370 706 63899
El. paštas: lygybe@lygybe.lt
Elektroninis skundų pateikimas: <https://lygybe.lt/lt/eskundas>
Svetainė: www.lygybe.lt

Nacionalinė žiniasklaidos priežiūros institucija:

- **Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba**
Tel: +370 5 223 7310
El. paštas: zeit@zeit.lt
Svetainė: www.zeit.lt/en

Policija:

- **Lietuvos policija**
Skubios pagalbos tel.: 112
Elektroninis skundų pateikimas: www.epolicija.lt

Šaltiniai

- Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL. 2018. „Apribota saviraiška: Gairės ir rekomendacijos priešiškoje aplinkoje veikiančioms LGBT žmogaus teisių aktyvistams“. Paskelbta: <https://www.lgl.lt/assets/Apribota-savirai%C5%A1ka.-Gair%C4%97s-ir-rekomendacijos1.pdf>
- Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL. 2008. A Media for Diversity: LGBT in the news – a guide for better reporting. Paskelbta: <http://www.lgl.lt/en/files/A-Media-for-Diversity-2007.pdf>
- LR baudžiamasis kodeksas, Nr. VIII-1968. 2010 Vasaris. Paskelbta: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActEditions/TAR.2B866DFF7D43?faces-redirect=true>
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. „Metinė Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaita“. 2015. Paskelbta: <http://www.lygybe.lt/download/482/lygi%C5%B3%20galimybi%C5%B3%20kontrolieriaus%20tarnybos%202014%20m.%20ataskaita.pdf>
- ES Pagrindinių Teisių Agentūra. 2013. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance. Paskelbta: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf
- Europos Komisija. 2015. “Discrimination in the EU in 2015. Report”, specialusis eurobarometras 437. Paskelbta: <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/68004>
- LR Lygių galimybių įstatymas, Nr. IX-1826, 2017 m. liepa. Paskelbta: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0CC6CB2A9E42/TYmbevkrZH>
- LR darbo kodeksas, Nr. XII-2603, 2016 rugsėjo redakcija. Paskelbta: <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89/PuJjRmfzLF>
- LR nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, Nr. IX-1067, 2011 m. rugsėjo redakcija. Paskelbta: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.817CC58C1A54/TAIS_41036
- LR visuomenės informavimo įstatymas, Nr. I-1418, 2006 liepa. Paskelbta: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/wRduXQRGBc>
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. „Metinė Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaita“, 2017. Paskelbta: <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2018/03/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-2017-m.-veiklos-ataskaita.pdf>

PRIEDAI

1 PRIEDAS.

Europos teisinė sistema neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos bei žiniasklaidos srityse

- Europos Žmogaus teisių konvencija iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14, Pirmuoju Protokolu ir papildomais protokolais Nr. 4, 6, 7, 12, 13 ir 16

14 STRAIPSNIS

Diskriminacijos uždraudimas

Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas nepriklausomai nuo asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.

- TARYBOS PAMATINIS SPRENDIMAS 2008/913/TVR 2008 m. lapkričio 28 d. dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis

1 straipsnis

Su rasizmu ir ksenofobija susijusios nusikalstamos veikos

1. Kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti baudžiamumą už tokias tyčines veikas:

a) viešą smurto ar neapykantos, nukreiptos prieš asmenų grupę, apibūdinamos pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį asmenį, kurstymą;

b) a punkte nurodytą veiką viešai skleidžiant ar platinant rašytinę, vaizdinę ar kitokią medžiagą;

c) viešą pritarimą genocido nusikaltimams, nusikaltimams žmoniškumui ir karo nusikaltimams, kaip apibrėžta Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Statuto 6, 7 ir 8 straipsniuose, nukreiptiems prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį asmenį, atsisakymą šiuos nusikaltimus pripažinti

ar jų menkinimą, kai veikos gali kurstyti smurtą ar neapykantą prieš tokią grupę ar tokiai grupei priklausantį asmenį;

d) viešą pritarimą nusikaltimams, apibrėžtiems Tarptautinio karo tribunolo įstatų, pridedamų prie 1945 m. rugpjūčio 8 d. Londono susitarimo, 6 straipsnyje, nukreiptiems prieš asmenų grupę, apibūdinamą pagal rasę, odos spalvą, religiją, kilmę ar tautinę arba etninę kilmę, ar tokiai grupei priklausantį asmenį, atsisakymą šiuos nusikaltimus pripažinti ar jų menkinimą, arba kai veikos gali kurstyti smurtą ar neapykantą prieš tokią grupę ar tokiai grupei priklausantį asmenį.

- **EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA 2010/13/ES 2010 m. kovo 10 d. dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva)**

6 straipsnis

Valstybės narės tinkamomis priemonėmis užtikrina, kad jų jurisdikcijai priklausančių žiniasklaidos paslaugų teikėjų audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos nekurstytų neapykantos dėl rasės, lyties, religijos ar pilietybės.

(...)

9 straipsnis

1. Valstybės narės užtikrina, kad jų jurisdikcijai priklausančių žiniasklaidos teikėjų perduodami komerciniai audiovizualiniai pranešimai atitiktų šiuos reikalavimus:

(...)

c) komerciniuose audiovizualiniuose pranešimuose negali būti:

i) žmogaus orumo žeminimo;

ii) jokių diskriminavimo dėl lyties, rasės ar etninės kilmės, pilietybės, religijos arba tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos apraiškų arba skatinimo.

2 PRIEDAS.

Europos institucijų rekomendacijos

- **Europos tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija Nr. R (97) 20 valstybėms narėms dėl „neapykantos kalbos“** (Ministrų komiteto priimta per 607-tąjį Ministrų pavaduotojų susitikimą 1997 metų spalio 30 d.).

Ministrų komitetas rekomenduoja, kad valstybių narių vyriausybės:

1. Imtųsi tinkamų žingsnių kovojant su neapykantos kalba remiantis šioje rekomendacijoje išdėstytais principais;
2. Užtikrintų, kad šie žingsniai yra dalis išsamios prieigos prie šio reiškinio, kuri taip pat dėmesį skiria socialinėms, ekonominėms, politinėms, kultūrinėms ir kitoms pamatinėms priežastims;
3. Ten, kur tai nebuvo padaryta, pasirašytų, ratifikuotų ir veiksmingai įtvirtintų nacionaliniuose įstatymuose Jungtinių Tautų Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo pagal Ministrų komiteto Rezoliuciją (68) 30 dėl priemonių prieš rasinės, nacionalinės ar religinės neapykantos kurstymą ėmimosi;
4. Peržiūrėtų nacionalinius įstatymus ir praktikas siekiant užtikrinti, kad jie remiasi šios rekomendacijos prieduose išdėstytais principais.

Rekomendacijos Nr. R (97) 20 priedai

Apimtis

Toliau pateikiami principai apibrėžia neapykantos kalbą, ypač neapykantos kalbą platinamą medijose.

Šių principų taikymo tikslais, sąvoka „neapykantos kalba“ turėtų būti suprantama kaip apimanti visas raiškos formas, kurios skleidžia, kursto, skatina ar pateisina rasinę neapykantą, ksenofobiją, antisemitizmą ar kitas neapykantos formas, besiremiančias netolerancija, įskaitant netoleranciją išreikštą agresyviu nacionalizmu ir etnocentrizmu, diskriminacija ir priešišku mažuoms, migrantams ir migrantų kilmės asmenims.

1 principas

Valstybių narių vyriausybės, valdžios ir viešosios institucijos nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu lygmeniu, taip pat valstybės tarnautojai, turi atsakomybę vengti pasisakymų, ypač žiniasklaidoje, kurie gali pagrįstai būti suprasti kaip neapykantos kalba arba kaip kalba galinti sukelti efektą, pateisinantį, skleidžiantį ar skatinantį rasinę neapykantą, ksenofobiją, antisemitizmą ir kitas diskriminacijos formas arba netoleranciją besiremiančią neapykantą. Tokie pasisakymai turėtų būti draudžiami ir viešai išsižadėti jiems įvykus.

2 principas

Valstybių narių vyriausybės turėtų įtvirtinti arba palaikyti tvirtą teisinį pagrindą, kurį sudaro civilinių, baudžiamųjų ir administracinių įstatymų nuostatos dėl neapykantos kalbos, įgalinančios administracines ir teismines institucijas kiekvienu atveju suderinti pagarbą raiškos laisvei su pagarba žmogaus orumui bei reputacijos ar kitų žmonių teisių apsauga.

Šiuo tikslu valstybių narių vyriausybės turi išnagrinėti būdus ir priemones:

- Skatinti ir koordinuoti tyrimus dėl egzistuojančių įstatymų ir teisinių praktikų efektyvumo;
- Peržiūrėti egzistuojančius įstatymus siekiant užtikrinti, kad jie tinkamai taikomi įvairioms naujoms žiniasklaidos ir komunikacijos priemonėms bei tinklams; parengti koordinuotą baudžiamojo persekiojimo politiką, besiremiančią nacionalinėmis gairėmis gerbiančiomis šioje rekomendacijoje išdėstytais principais;
- Sustiprinti galimybes kovoti su neapykantos kalba per civilinę teisę, pavyzdžiui, leidžiant suinteresuotoms nevyriausybinėms organizacijoms kelti civilinius ieškinius, teikiant kompensacijas nukentėjusiems nuo neapykantos kalbos bei teikiant galimybę teismams išduoti paliepimus, suteikiančius nukentėjusiesiems atsakymo teisę arba reikalaujančius atsiimti žodžius;
- Teikti visuomenei ir medijų profesionalams informaciją apie teises nuostatas, taikomas neapykantos kalbai.

3 principas

Valstybių narių vyriausybės turi užtikrinti, kad įstatymuose, kurie minimi 2 principu, ribojimai raiškos laisvei yra apibrėžti siaurai ir taikomi teisėtu bei nešališku būdu remiantis objektyviais kriterijais. Be to, remiantis pamatiniais įstatymų galios reikalavimais, bet kokie raiškos laisvės ribojimai ar prieštaravimai jai turi būti kontroliuojami nepriklausomų teismų. Šis reikalavimas ypatingai svarbus atvejais, kai raiškos laisvė turi būti suderinta su pagarba žmogaus orumui ir reputacijos ar kitų asmenų teisių apsauga.

4 principas

Nacionaliniai įstatymai ir praktikos turi leisti teismams atsižvelgti į tai, jog konkretūs neapykantos kalbos atvejai gali būti užgaulūs individams ar grupėms bei gali pažeisti Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio dėl teisės į kitų formų raišką teikiamą apsaugą. Taip yra tuo atveju, kai neapykantos kalba siekiama panaikinti Konvencijoje išdėstytas teises ir laisves arba riboti jas labiau nei joje numatoma.

5 principas

Nacionaliniai įstatymai ir praktikos turi leisti atitinkamoms baudžiamojo persekiojimo institucijoms – savo nuožiūros ribose – teikti specialų dėmesį atvejams, susijusiems su neapykantos kalba. Konkrečiai, šiuo atžvilgiu institucijos turėtų atsargiai apsvarstyti įtariamojo teisę į raiškos laisvę, atsižvelgiant į tai, kad baudžiamųjų sankcijų taikymas dažniausiai stipriai riboja šią laisvę. Atsakingi teismai, taikydami kriminalines sankcijas asmenims, nuteistiems dėl neapykantos kalbos nusikaltimų, turi užtikrinti griežtą pagarbą proporcingumo principui.

6 principas

Nacionaliniai įstatymai ir praktikos neapykantos kalbos srityje turi teikti pakankamą dėmesį medijų vaidmeniui skleidžiant informaciją ir idėjas, kurios atskleidžia, analizuoja ir paaiškina konkrečius neapykantos kalbos atvejus ir juos grindžiančius reiškinius apskritai, bei visuomenės teisei gauti tokią informaciją ir idėjas.

Šiuo atžvilgiu nacionaliniai įstatymai ir praktikos turėtų aiškiai atskirti neapykantos kalbą reiškiančio autoriaus atsakomybę nuo atsakomybės, tenkančios bet kokiems medijų profesionalams, prisidedantiems prie jos platinimo vykdant savo misiją komunikuoti informaciją ir idėjas visuomenei svarbiomis temomis.

7 principas

Įgyvendinat 6 principą, nacionaliniai įstatymai ir praktikos turi kreipti dėmesį į šiuos faktus:

- Pranešimai apie rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ar kitas netolerancijos formas yra griežtai saugomi remiantis Europos Žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio 1 skyriumi ir gali būti ribojami tik tais atvejais, kurie nurodyti nuostatų 2 skyriuje;
- Nacionalinių valdžios institucijų taikomi standartai vertinant būtinybę riboti raiškos laisvę turi būti suderinti su 10 straipsnyje pateiktais principais, įtvirtintais Konvencijos institucijų teismine praktika atsižvelgiant į, inter alia, pranešimo būdą, turinį, kontekstą ir tikslus.

- Pagarba žurnalistų laisvėms taip pat reiškia, kad teismai ar viešosios valdžios institucijos neturi teisės primesti savo pažiūrų medijoms dėl to, kokias pranešimų technikas turėtų taikyti žurnalistai.

- **Europos tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija Nr. R (97) 21 valstybėms narėms dėl medijų ir tolerancijos kultūros skatinimo** (Ministrų komiteto priimta per 607-tąjį Ministrų pavaduotojų susitikimą 1997 metų spalio 30 d.).

Ministrų komitetas rekomenduoja, kad valstybių narių vyriausybės:

1. Supažindintų toliau išvardintas tikslines grupes su veiksmis, išdėstytais šių rekomendacijų priede:

- spaudos, radijo ir televizijos įmones, o taip pat naujus komunikacijos ir reklamos sektorius;
- medijų profesionalus atstovaujančias organizacijas šiuose sektoriuose;
- reguliacijos ir savireguliacijos organizacijas šiuose sektoriuose;
- žurnalistų rengimo bei medijų mokymo įstaigas.

2. Išnagrinėtų bet kokius paramos prašymus iniciatyvoms, kurių imtasi siekiant šioje rekomendacijoje išdėstytų tikslų.

Rekomendacijos Nr. R (97) 21 priedai

Apimtis

Toliau išdėstytos veiksmų priemonės skirtos pateikti profesinės praktikos pavyzdžius, palankius siekiant skatinti tolerancijos kultūrą, kuriuos verta taikyti plačiau įvairiuose anksčiau minėtuose medijų sektoriuose.

Tolerancijos kultūrai skatinti palankios profesinės praktikos

1. Mokymai

Pradiniai mokymai

Žurnalistų rengimo bei medijų mokymo įstaigoms, tiek, kiek jos nėra to padariusios, gali būti naudinga į savo švietimo programą įtraukti specialius kursus siekiant lavinti profesinę kompetenciją, skiriant dėmesį:

- medijų įsitraukimui į multietnines ir multikultūrinės visuomenės;

- indėliui, kurį medijos gali įdėti, gerinant tarpusavio supratimą tarp skirtingų etninių, kultūrinių ir religinių bendruomenių.

Tolesni mokymai

Medijų įmonėms gali būti naudinga teikti vidinius mokymus ar išorinių mokymų galimybes savo medijų profesionalams visais lygiais apie profesinius standartus, susijusius su tolerancija ir netolerancija.

2. Medijų įmonės

Netolerancijos problema reikalauja refleksijos tiek iš visuomenės, tiek iš pačių medijų. Medijų profesionalų patirtys rodo, kad medijų įmonėms gali būti naudinga reflektuoti apie:

- faktais paremtą ir tikslų pranešimą apie rasizmo ir netolerancijos atvejus;
- jautrų pranešimą apie įtampos tarp bendruomenių atvejus;
- žeminančio ir stereotipinio kultūrinių, etninių ar religinių bendruomenių narių vaizdavimo vengimą publikacijose ir programose;
- individualaus elgesio vaizdavimą nesiejant jo su to asmens priklausymu bendruomenei, kai tai nėra svarbu;
- subalansuotą ir objektyvų bei jų pačių perspektyvą ir pažiūras atspindintį kultūrinių, etninių ir religinių bendruomenių vaizdavimą;
- netolerancijos keliamų grėsmių pateikimą visuomenei;
- visuomenės supratimo apie skirtumus ir jų pripažinimo gilinimą;
- prieštaravimą prielaidoms, kuriomis remiasi netolerantiški interviu, reportažų, diskusijos laidų ir pan. dalyvių pasisakymai;
- informacijos šaltinio įtaką raportavimui;
- darbuotojų įvairovę medijų įmonėse ir tai, kiek ji atspindi skaitytojų, klausytojų ar žiūrovų multietniškumą ir multikultūriškumą.

3. Medijų profesionalus atstovaujančios organizacijos

Įvairių rūšių medijų profesionalus atstovaujančioms organizacijoms gali būti naudinga imtis veiksmų planų ar praktinių iniciatyvų skatinant tolerancijos kultūrą.

4. Elgesio kodeksai

Tokios iniciatyvos ir veiksmai gali gerai derėti su profesiniais elgesio kodeksais, parengtais skirtinguose medijų sektoriuose, kurie sprendžia diskriminacijos ir netolerancijos problemas skatindami medijų profesionalus imtis veiksmų skatinant toleranciją ir tarpusavio supratimą tarp skirtingų religinių, etninių ir kultūrinių grupių visuomenėje.

5. Transliavimas

Visuomeniniai transliuotojai turi ypatingą įsipareigojimą skatinti tolerancijos ir supratingumo kultūrą, tačiau visi transliuotojai turi potencialią galią kurti atmosferą, kuriame netolerancijai metamas iššūkis. Jie gali lygiuotis į transliuotojus, kurie, pavyzdžiui:

- Siūlo pakankamai programų, ypač populiariu žiūrėjimo laiku, kurios padeda skatinti visų individų, grupių ir bendruomenių integraciją, bei proporcingą kiekį transliacijos laiko įvairioms etninėms, religinėms ir kitoms bendruomenėms.
- Vysto multikultūrinę prieigą prie programų turinio siekiant vengti programų, vaizduojančių visuomenę kaip monokultūrinę ar monolingvistinę;
- Skatina multikultūrinę prieigą prie programų, kurios skirtos konkrečiai vaikams ir jaunimui, tokiu būdu įgalinant juos suprasti, jog kultūriniai, religiniai ir etniniai skirtumai yra natūralus ir teigiamas visuomenės reiškinys;
- Vysto susitarimus regioniniu, nacionaliniu ar Europos lygmeniu dalintis programų turiniu, kuris įrodė savo vertę formuojant viešąją nuomonę prieš netoleranciją ar prisidedant prie bendruomeninių ryšių skatinimo multietninėse ir multikultūrinėse visuomenėse.

6. Reklama

Nors vartotojų visuomenės multietniškumas ir multikultūriškumas jau yra atspindėtas kai kuriose komercinėse reklamose ir nors kai kurie reklamos specialistai deda pastangas rengti reklamas būdais, kurie teigiamai atspindi kultūrinę, religinę ir etninę įvairovę, toliau pateikiamos praktikos galėtų būti išvystytos atitinkamuose profesionalų ratuose.

Kai kuriose šalyse reklamos sektoriuje surašyti etikos kodeksai, kurie draudžia diskriminaciją rasės, tautybės ir pan. pagrindais.

Kai kurios medijų įmonės atsisako demonstruoti reklamas, kurios vaizduoja kultūrinius, religinius ar etninius skirtumus neigiamame kontekste, pvz., skatindamos stereotipus.

Kai kurios viešos ir privačios organizacijos vysto reklamos kampanijas, sukurtas skatinti tolerancijai. Medijos galėtų būti pakviestos aktyviai dalyvauti tokių reklamų platinime.

- **Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija valstybėms narėms dėl priemonių kovai su diskriminacija seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės pagrindu** (*Priėmė Ministrų komitetas 2010 m. kovo 31 d. 1081-ajame Ministrų pavaduotojų posėdyje*).

“I. Teisė į gyvybę, saugumą ir apsaugą nuo smurto

(...)

B. Neapykantą kurstanti kalba

6. Valstybės narės turėtų imtis tinkamų priemonių kovojant su visomis išraiškos formomis, įskaitant žiniasklaidos priemonėse ir internete, kurios pagrįstai gali būti suprastos kaip skatinančios, platinančios ar remiančios neapykantą ar kitų formų diskriminaciją prieš lesbietes, gėjus, biseksualių ir translyčių asmenis. Šios neapykantą kurstančios kalbos turėtų būti draudžiamos ir viešai paneigiamos iš karto po paskelbimo. Visomis priemonėmis reikėtų užtikrinti pagarbą fundamentaliai teisei į saviraiškos laisvę pagal Konvencijos 10 straipsnį ir Teismo praktiką.

7. Valstybės narės turėtų kelti visų lygių valstybės institucijų ir viešųjų įstaigų savimonę dėl pareigos susilaikyti nuo pareiškimų, ypač žiniasklaidos priemonėse, kurie pagrįstai galėtų būti suprasti kaip įteisinantys tokią neapykantą ar diskriminaciją.

8. Valstybės pareigūnai ir kiti valstybės atstovai turėtų būti skatinami remti toleranciją ir pagarbą lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių asmenų žmogaus teisėms, dalyvaujant dialoge su pagrindiniais pilietinės visuomenės, įskaitant žiniasklaidos priemonių ir sporto organizacijų, politinių organizacijų ir religinių bendruomenių, atstovais.

- **Europos komisijos prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) Bendrosios politikos rekomendacija Nr. 15 dėl kovos su neapykantos kalba, priimta 2015 metų gruodžio 8 d.**

Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) rekomenduoja, kad valstybių narių vyriausybės:

(...)

7. naudotusi reguliacine galia medijų atžvilgiu (įskaitant interneto tiekėjus, elektroninius tarpininkus ir socialines medijas) užtikrinant, kad šie veikėjai nepažeidžia teisės į raiškos ir nuomonės laisvę bei atitinkamai:

- a. užtikrina efektyvų visų jau turimų galių panaudojimą siekiant šių tikslų, tuo pačiu metu neatmetant savireguliacinių mechanizmų;
 - b. skatina tinkamų elgesio kodeksų ir (arba) naudojimosi sąlygų priėmimą bei naudojimą, susijusį su neapykantos kalba bei efektyviais pranešimų kanalais;
 - c. skatina neapykantos kalbos naudojimo ir platinimo stebėseną bei smerkimą;
 - d. skatina, jei būtina, naudoti turinio ribojimą, žodžių filtravimą ir kitas panašias technikas;
 - e. skatina tinkamą redaktorių, žurnalistų ir kitų medijų organizacijose dirbančių žmonių apmokymą apie neapykantos kalbos prigimtį bei būdus, kaip galima priešintis jos naudojimui;
 - f. skatina ir padeda įgyvendinant skundų teikimo mechanizmus bei
 - g. skatina medijų profesionalus rengti etiškus pranešimus;
- (...)

I. Medijos ir internetas

7 rekomendacija

Didžioji dauguma neapykantos kalbos atvejų įvyksta medijose ir internete, o pastarojo teikiamos dalinimosi galimybės dažnai sustiprina tokių atvejų plitimą ir betarpiškumą. Tuo pačiu, medijos ir internetas yra tarp pagrindinių priemonių ne tik siekiant skleistis ir įtvirtinti vertybes, kurias neapykantos kalbos naudojimas siekia paneigti, bet ir naudotis teise į raiškos laisvę, kuri yra fundamentali demokratinei visuomenei. Todėl šioje rekomendacijoje teikiamas ypatingas dėmesys medijų ir interneto reguliacijai ir savireguliacijai atspindint jų ypatingą svarbą neapykantos kalbai – kaip priemonei tiek naudoti ją, tiek priešintis jai, o taip pat poreikiui užtikrinti, kad bet koks siekis riboti raiškos laisvę, būtų proporcingas. Nors tam tikras kiekis medijų ir interneto reguliacijos yra suderinamas su teise į raiškos laisvę, didesnių lūkesčių teikimas savireguliacijai kovoje su neapykantos kalbos naudojimu daugeliu atveju bus ne tik efektyvesnis, bet ir tinkamesnis būdas.

Pripažįstant įvairovę

Sąvoka „medijos ir internetas“ apima daug komunikacijos formų, turinčių labai skirtingų savybių ir poveikių. Ji apima spaudą (laikraščius, žurnalus bei knygas, taip pat lankstinukus ir plakatus), audiovizualines ir elektronines medijas (radiją, televiziją, skaitmeninius garso ir vaizdo įrašus, internetinius puslapius, programas, elektroninį paštą bei labai platų socialinių tinklų ir kompiuterinių žaidimų pasirinkimą) ir, be abejonės, kitas komunikacijos formas, kurios gali būti sukurtos ateityje. Be to, dalis pasakyto, publikuoto ar kitaip paskleisto

turinio atspindės neginčytinai individualias iniciatyvas, o kita dalis bus verslo produktas. Kai kuriems šių pranešimų bus taikoma skirtingų formų redakcinė kontrolė, o kiti pasirodys neperžiūrėti nieko kito, išskyrus jų kūrėją ir, iš tiesų, pasirodys be jokios asmens, kuris koordinuoja tą konkretų komunikacijos būdą, žinios. Daugeliu atveju pranešimo autorių bus galima nustatyti, bet kitais atvejais jis ar ji gali išlikti anonimiški. Kai kurie pranešimai pasieks auditoriją beveik akimirksniu, o kiti bus priklausomi nuo noro klausyti, skaityti ir kitais būdais pasiekti tai, kas yra pranešama. Kai kurie bus paskleisti plačiai ir (arba) pasiekiami ilgai, o kiti bus beveik nepastebėti ir (arba) egzistuos trumpai. Visi šie skirtumai turi būti apmąstyti sprendžiant reguliacinių veiksnių ir savireguliacijos apimtį, o taip pat, ar jiems keliami lūkesčiai yra realistiški.

Be reikalavimų, taikomų pranešimams ir publikacijoms (įskaitant transliacijas), remiantis bendrais įstatymais (kurie bus aptarti kitoje dalyje), konkrečių reguliacijų kiekis, taikomas medijoms ir internetui, tarp valstybių narių skiriasi. Kai kuriais atvejais egzistuoja reikalavimas įgyti veikimo licenciją arba frančizę. Taip pat gali egzistuoti reikalavimas laikytis konkrečių standartų, kuriuos pažeidus būtų taikomos nuobaudos – įskaitant galimybę visiškai nutraukti arba laikinai sustabdyti licenciją ar frančizę. Kitais atvejais gali egzistuoti tik reikalavimas laikytis konkrečių standartų ir ribota galia uždrausti skelbti konkretų turinį, o taip pat galimybė daryti netiesioginę įtaką skiriant dotacijas pinigais arba kitais būdais, kurios yra priklausomos nuo tam tikrų sąlygų įgyvendinimo. Dar kitais atvejais gali nebūti jokių konkrečių reikalavimų, kurių reiktų laikytis, išskyrus tuos, kurie egzistuoja bendrai taikomuose įstatymuose.

Bendrieji reikalavimai

Bet kokie **reguliaciniai veiksmai**, taikomi medijoms ir internetui – įskaitant tiesiogiai taikomus neapykantos kalbos naudojimui, – turi būti derinami su teise į raiškos laisvę ir turėti saugiklius nuo netinkamo galios panaudojimo, apimančius visas teises priemones, turinčias poveikį šios teisės naudojimui (aptariamai kitoje dalyje). Rekomendacija Nr. 7 nesiūlo steigti jokių naujų reguliacinių galių, bet pažymi, kad būtų efektyviai panaudotos jau egzistuojančios galios – įskaitant visas galimas nuobaudas, – kurios gali būti svarbios kovojant su neapykantos kalbos naudojimu. Siekiant šio tikslo svarbu – kaip jau buvo pastebėta, – kad supratimas apie neapykantos kalbą, kuriuo yra remiamasi, būtų tiek pat platus, kaip pateiktas šioje Rekomendacijoje. Be to, jau egzistuojančios galios bus naudingos tik tuo atveju, kai atsakingos institucijos ne tik aktyviai stebės subjektus, kuriuos stebėti joms yra paskirta, – įskaitant iniciatyvas nagrinėti būdus, kaip konkrečios asmenų grupės yra vaizduojamos, bet ir nedelsiant reaguos į atvejus, kai atkreipiamas jų dėmesys į neapykantos kalbos naudojimą.

Be to, reguliacinės institucijos turi užtikrinti, kad visuomenė turi pakankamai žinių apie jų vaidmenį, kad jų dėmesys būtų atkreipiamas į tokius atvejus. Deja, bet reikia pastebėti, kad stebėjimų ciklą metu buvo pranešama, kad reguliacinės institucijos kartais egzistuoja tik popieriuje, nes iš tiesų jos nebuvo tinkamai suformuotos, ir tai aiškiai turi būti ištaisyta, kad būtų imtasi aktyvių reguliacinių veiksmų. Nuosekliai laikantis poreikio gerbti teisę į raiškos laisvę, institucijos, turinčios reguliacinį vaidmenį, turi suprasti, kad jų turimas galias pageidautina naudoti skatinant efektyvią neapykantos kalbos naudojimo savireguliaciją, o ne siekti tiesiogiai kištis į medijų ir interneto veikimą.

Rekomendacijoje Nr. 6 dėl **savireguliacijos** išdėstytos detalės, susijusios su tinkamų elgesio (ar etikos) kodeksų, stebėsenos, skundų priėmimo mechanizmų ir mokymų priėmimu, gali bendrai būti taikomos medijų ir interneto savireguliacijai. Todėl jos nėra atkartotos šioje dalyje, tačiau pabrėžiami konkretūs aspektai ypatingai reikšmingi medijoms ir internetui.

Elgesio kodeksai

Kaip buvo pastebėta stebėsenos ciklą metu, daugelis medijų profesionalų ir organizacijų, įskaitant internetines, yra priėmusios įvairius elgesio (arba etikos) kodeksus, apimančius nuostatas dėl neapykantos kalbos. Kai kurie buvo priimti pačių profesionalų, kai kurie yra vidiniai konkrečių organizacijų dokumentai, tačiau daugelis jų veikia konkrečių sektorių ribose. Kai kuriais atvejais jie yra išvien jas priėmusiųjų iniciatyva, tačiau dažnai jie buvo paskatinti reguliacinio spaudimo. Nors šie kodeksai dažnai numato, kad neapykanta neturėtų būti kurstoma ir kad diskriminacija neturėtų būti skleidžiama, jie įprastai nepadengia visų neapykantos kalbos aspektų kaip jie yra suprantami šioje Rekomendacijoje. Be to, kai kuriose valstybėse narėse vieninteliai kodeksai, kurie egzistuoja, liečia tik – arba formaliai, arba praktiškai – spaudą ir jie gali būti net netaikomi interneto puslapiams, kuriuose gali būti publikuojama neapykantos kalba.

Todėl egzistuoja poreikis skatinti priimti kodeksus, kurie padengtų kuo platesnes medijų ir interneto naudojimo formas. Dar daugiau, tokiems kodeksams – ar naudojimosi sąlygoms – turėtų paklusti visi, o ne tik medijų profesionalai ir organizacijos, nors gali būti neįmanoma, kad jos padengs visas individualias iniciatyvas (pvz., savarankišką publikavimą). Tai nereiškia, kad turėtų egzistuoti tik vienas kodeksas, nes gali būti sudėtinga arba visai neįmanoma atsižvelgti į visas skirtingas komunikacijos priemones, kurios yra naudojamos. Bet kokių atveju, elgesys, apibrėžtas šiuose kodeksuose, turėtų aiškiai vadovautis neapykantos kalbos supratimu, pateikiamu šioje Rekomendacijoje.

Be to, atsižvelgiant į įtaką, kurią galima daryti naudojantis medijomis ir internetu, šiems kodeksams būtų tikslinga uždrausti neapykantos kalbos naudojimą visomis formomis,

bet taip pat nurodyti būdus, kaip pateikti informaciją, kuri be reikalo neskatina nuostatų, palaikančių neapykantos kalbos naudojimą; reikalauti, kad būtų tinkamai pateikiama asmenų, prieš kuriuos aprašomuose įvykiuose yra nukreipta neapykantos kalba, perspektyva; bei skatinti pranešti apie įvykius, kurie meta iššūkį negatyvioms nuostatomis apie konkrečią asmenų grupę. Todėl įtariamojo etinės kilmės paminėjimas naujienoje bendru atveju nėra aktualus, tačiau šis faktas dažnai prisimenamas nepaisant to, kad minėtas asmuo yra vėliau išteisinamas.

Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, ar apie tam tikrus įvykius, susijusius su tais asmenimis, kurie yra dažnai stigmatizuojami, yra pranešama tik todėl, kad apie juos pranešantys asmenys turi neigiamas nuostatas apie šias grupes, o taip pat ar asmenims, priešiškiems šioms grupėms, nėra realiai suteikiama išskirtinė prieiga prie konkrečių komunikacijos priemonių. Panašiai, naudojimosi internetiniais puslapiais ir panašiomis paslaugomis sąlygos gali drausti anoniminius komentarus. Be to, jos taip pat gali drausti prieigą nakties metu, jei tokia galimybė matoma kaip skatinanti publikuoti įžeidžius komentarus. Dar daugiau, pranešimai liečiantys įvykius, susijusius arba turinčius reikšmę asmenims, kurie dažnai tampa neapykantos kalbos naudojimo taikiniais – pvz., pranešimai apie jų įsitraukimą į tariamą sumaištį ar ginčą – dažnai nepateikia jų perspektyvos apie aptariamas aplinkybes, todėl neužkerta kelio neteisingos informacijos ir neigiamų stereotipų plitimui. Be to, tokie stereotipai ir stigmatizacija gali būti atsveriami publikuojant pranešimus, teigiamoje šviesoje vaizduojančius asmenims, priklausančius grupėms, prieš kurias yra nukreipta neapykantos kalba, pvz., susijusius su jų sėkminga integracija arba paaiškinančius vertybes, kuriomis remiasi konkrečios tradicijos. Tokio pobūdžio pranešimai gali būti puoselėjami skatinant kurti tokius įrankius kaip žinynas žurnalistams apie integraciją, kuris paaiškintų tam tikras pamatines sąvokas, kas buvo nurodyta stebėsenos ciklo metu.

Stebėseną

Svarbi savireguliacijos dalis – stebėseną to, kas yra skleidžiama medijose ir internete. Tai svarbu bendrai, tačiau ypatingai reikalinga ten, kur nėra jokios redakcijos kontrolės. Net ir ten, kur egzistuoja elgesio (ar etikos) kodeksai, stebėseną ne visada vykdoma nuosekliai. Ypatingai tą galima pasakyti apie neapykantos kalbos naudojimą internete. Vis dėlto, kaip rodo įvairių paslaugų tiekėjai internete, prieinami įvairūs automatiniai būdai ieškoti neapykantos kalbos ir šie gali būti papildyti specialiomis priemonėmis pranešti apie jos naudojimą, o toks turinys gali būti šalinamas atsižvelgiant į paslaugos naudojimo taisykles. Tokie sprendimai turėtų būti atkartojami ir, kai įmanoma, skatinami reguliacinių institucijų. Tyrimai, kaip pagerinti jų efektyvumą, taip pat turėtų būti skatinami reguliacinių institucijų. Be to, individualūs vartotojai turėtų būti skatinami pranešti apie neapykantos kalbos

naudojimą, o nevyriausybinių organizacijų turėtų būti remiamos imtis stebėsenos, kad tokie neapykantos kalbos atvejai galėtų būti atpažinti. Vis dėlto, stebėseną teiks naudos tik tuo atveju, jei ji lems greitą atpažintų neapykantos kalbos atvejų pašalinimą. Kai kurios socialinių medijų platformos, kurios ėmėsi vadovautis abiem metodais, jau yra įsipareigojusios tai vykdyti. Taip pat turi būti apsvarstyta galimybė, ar konkrečiais atvejais, kai neapykantos kalba naudojama nuolatos, yra tikslinga blokuoti prieigą prie interneto paslaugų.

Skundų teikimo mechanizmai

Poveikis, kurį daro esami skundų teikimo mechanizmai, yra įvairus. Nors yra tam tikrų atvejų, kai skundai dėl neapykantos kalbos naudojimo yra apsvarstomi ir patenkinami, yra daug kitų atvejų, kai tai nenuitinka. Be to, kaip jau pastebėta, kai kurie mechanizmai egzistuoja tik spaudoje ar konkrečiuose laikraščiuose ir žurnaluose. Ir net šie mechanizmai nėra taikomi visiems tokiems leidiniams, nes jie remiasi savanorišku dalyvavimu, todėl kai kurie jų renkasi juose nedalyvauti. Be to, kai kurie šių mechanizmų yra visiškai vidinė atitinkamų medijų ar interneto kompanijų dalis. Dar daugiau, kai kurie jų nesulaukia daug skundų nepaisant plačiai naudojamos neapykantos kalbos ir tą iš dalies galima sieti su tuo, kad šie mechanizmai nėra gerai žinomi, o kur tai nėra tiesa – kad nėra pasitikima jų efektyvumu.

Todėl egzistuoja poreikis, kad skundų teikimo mechanizmai, taikomi konkrečiam medijų ar interneto sektoriui – ir todėl nėra vien vidinė jų dalis, – turėtų platesnį matymo lauką, apimančią sektorius, kurie šiuo metu nėra padengiami, arba kad panašūs mechanizmai būtų įdiegti tuose sektoriuose. Be to, pasitikėjimas tokiais mechanizmais galėtų būti sustiprintas užtikrinant, kad jie būtų geriau žinomi, aiškiai nepriklausomi nuo įtakos tų, kurių veiksmai yra vertinami, o jų vaidmuo ir sprendimai priimami plačiau, tam skiriant pakankamai dėmesio, kad bet koks neapykantos kalbos atvejo pasmerkimas būtų akivaizdus visoms su tuo susijusioms šalims. Todėl žingsniai to link turėtų būti skatinami reguliacinių institucijų.

Raiškos laisvės saugojimas

Tuo pačiu metu, savireguliaciniai veiksmai neturėtų lemti nepagrįsto kišimosi į teisę į raiškos laisvę. Todėl turinio draudimai ir trynimai, pavyzdžiui, socialinių medijų platformose, turėtų būti pateisinamas tik tuomet, kai iš tiesų buvo naudojama neapykantos kalba. Vis dėlto, tikrai įmanoma, jog elgesio kodeksų ir naudojimosi sąlygų taikymas, nulemiantis turinio draudimą ar ištrynimą, gali būti susijęs su klaidinga ar per plačia interpretacija to, kas gali būti laikoma neapykantos kalba, konkrečiu atveju nulemiantis nepagrįstą naudojimosi raiškos laisve ribojimą. Todėl egzistuoja poreikis, kad sprendimus, galinčius nulemti turinio draudimą ar ištrynimą, būtų galima apeliuoti ir užginčyti teisme. Nesant tokių priemonių, teisė į raiškos laisvę nebus pakankamai saugoma.

Mokymų organizavimas

Kaip ir kitų savireguliacijos formų atveju, taip pat egzistuoja poreikis užtikrinti, kad tuo užsiimančioms šalims būtų organizuojami tinkami mokymai. Konkrečiai, medijų profesionalai ne tik turėtų turėti gilesnį supratimą apie tai, kas laikoma neapykantos kalba, bet ir turėtų atpažinti, kaip jie gali išvengti jos naudojimo skatinimo tame, ką jie rašo ir publikuoja, bei kovoti su sąlygomis, kurios leidžia jai atsirasti, skatindami toleranciją ir geresnį tarpkultūrinį supratingumą.

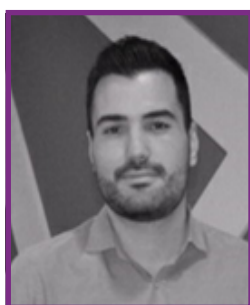
Projekto „E.T.Ho.S.“ komanda (abėcėlės tvarka)

Silvia Žufić Dujmović gimė 1975 metais. Socialinių iniciatyvų centre Poreče (Kroatija) kaip moterų teisių projektų vadovė ji pradėjo dirbti 1999 metais. Pagrindinė jos veiklos sfera – kova su smurtu dėl lyties. Ji yra viena „Saugių namų“ Istrijoje įkūrėjų. Nuo 2010 metų ji dirba centro koordinatorė ir išplėtė asociacijos veiklą, įtraukdama LGBT žmogaus teisių skatinimą ir apsaugą.

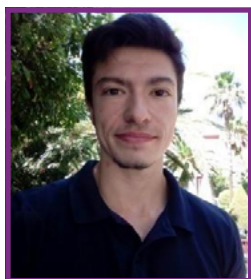
Dr. Christina Ioannou gimė Volose (Graikija) 1989 metais. Ji yra KMOP, socialinių veiksmų ir inovacijų centro, psichologė ir vyriausioji tyrėja, koordinuojanti projektus, kuriais skatinamos LGBT bendruomenės teisės bei siekiama pateikti atsaką diskriminacijai seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir lyties raiškos atžvilgiu. 2017 metais ji įgijo mokslų daktaro laipsnį kognityvinių mokslų srityje Paryžiaus „École Normale Supérieure“ universitete, apgynusi disertaciją paauglių, sergančių autizmo spektro sutrikimais, emocijų suvokimo tema. Redingo universitete ji įgijo kognityvinių neuromokslų magistro ir psichologijos bakalauro laipsnius. Dr. Ioannou turi septynerių metų patirtį dirbant su socialiai pažeidžiamais individais, ypačingai tais, kurie susiduria su rimtomis psichinės sveikatos problemomis, bei savo darbu siekia skatinti socialinę įtrauktį.

Giorgos Koulouris gimė Atėnuose (Graikija) 1991 metais. Jis yra KMOP, socialinių veiksmų ir inovacijų centro, komunikacijos specialistas, kurio pagrindinė veikla – komunikacijos planų rašymas, naujienlaiškių, pranešimų spaudai rengimas, komunikacijos strategijos kūrimas, socialinių tinklapių pranešimų rengimas, socialinių kampanijų įgyvendinimas. G. Koulouris turi ketverių metų patirtį administruojant Europos Sąjungos projektus (REC, Erasmus+, AMIF programos). 2013 metais jis įgijo tarptautinių ir Europos studijų bakalauro laipsnį Pirėjo universitete, o 2018 metais – tvaraus menų vystymosi magistro laipsnį „Panteion“ socialinių ir politinių mokslų universitete. G. Koulouris turi penkerių metų patirtį kaip skiltininkas ir tinklaraštininkas populiariuose tinklapiuose Graikijoje bei užsienio šalyse: Huffingtonpost.gr, Protagon.gr, AthensVoice.gr, Euronews.com, SocialEurope.eu. Pagrindinės jo tyrimų sritys yra susijusios su žmogaus teisėmis, švietimu, darbo rinka ir skurdo mažinimu.

Eglė Kuktoraitė gimė 1989 metais Kaune. 2012 metais ji įgijo lietuvių filologijos ir reklamos bakalauro laipsnį Vilniaus universitete, o 2014 metais – Šiaurės Amerikos studijų magistro laipsnį Turino (Italija) universitete. 2014 metais E. Kuktoraitė prisijungė prie Nacionalinės LGBT teisių organizacijos LGL kaip komunikacijos koordinatore. Šiuo metu ji dirba LGL komunikacijos vadove: administruoja LGL tinklapį lietuvių ir anglų kalbomis (kuris yra tapęs pagrindiniu LGBT naujienų portalu Lietuvoje) bei organizacijos socialinius tinklus. E. Kuktoraitė turi ilgametę patirtį įgyvendinant LGL veiklas, susijusias su komunikacija, žiniasklaida, įtraukiu švietimu ir nuolat išlieka judėjimo prieš Lietuvoje galiojantį LGBT bendruomenės išraiškos ir žodžio laisvę ribojantį įstatymą priešakyje.

Philippos Paganis gimė Atėnuose (Graikija) 1994 metais. Šiuo metu jis studijuoja psichologiją „Panteion“ socialinių ir politinių mokslų universitete. Pastaruosius penkerius metus jis buvo aktyviai įsitraukęs į LGBT žmogaus teisių aktyvizmą ir yra Atėnų LGBT jaunimo bendruomenės „Colour Youth“ narys. Nuo 2015 iki 2017 metų jis buvo „Colour Youth“ valdymo komandos narys, 2015 metais – bendruomenės telkimo specialistas, 2016-2017 metais – projektų vadovas. Nuo 2018 metų pradžios jis dirba organizacijoje įgyvendindamas projektą „Transcending Youth“ ir kaip „E.T.Ho.S.“ projekto tyrėjas bei komunikacijos asistentas. Be to, jis yra įsitraukęs į gėjų ir lesbiečių bendruomenės „OLKE“ veiklą kaip mokymų pagal projektą „Įtraukus požiūris į informuotumo didinimą ir kovą su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės sveikatos priežiūros sektoriuje“ (P.A.R.A.DI.S.O“) vedėjas. P. Paganis taip pat yra mokslinės komandos „Orlando LGBT+: Psichikos sveikata už stigmatą“ narys.

Thanasis Theofilopoulos gimė Atėnuose (Graikija) 1983 metais. Jis studijavo „Panteion“ socialinių ir politinių mokslų universitete, o vėliau su pagyrimu baigė socialinės atskirties ir mažumų magistrantūros programą tame pačiame universitete. Šiuo metu T. Theofilopoulos yra „Panteion“ socialinių ir politinių mokslų universiteto doktorantas ir A. G. Leventis fondo mokslinės draugijos narys. Nuo 2012 metų jis dirba pilietinės visuomenės sektoriuje. Šiuo metu jis yra ES finansuojamų projektų „E.T.Ho.S.“ ir „Come Forward: įgalinant ir suteikiant pagalbą nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiems LGBT* asmenims“

vadovas, tyrėjas ir mokymų vedėjas. Nuo 2014 metų jis taip pat dirba projektų vadovu, tyrėju, mokymų vedėju ir socialinių paslaugų teikėju projekte „Tell us“, kuriuo siekiama rinkti duomenis apie neapykantos nusikaltimus LGBT žmonių atžvilgiu ir suteikti paslaugas nuo šių nusikaltimų nukentėjusiems asmenims. Nuo 2017 metų spalio T. Theofilopoulos šia veikla užsiima savanoriškai. Jis yra Graikijos sociologijos asociacijos Valdybos narys (2016-2018 metų kadencija).

Nataša Vajagić gimė Puloje (Kroatija) 1986 metais. Ji baigė studijas Politinių mokslų fakultete Zagrebe ir įgijo žurnalistikos magistro laipsnį. Pastaruosius šešerius metus ji dirba Socialinių iniciatyvų centre Poreče kaip programų koordinatorė moterų ir LGBT žmonių teisėms. Ji yra LGBT žmogaus teisių festivalio Poreče organizatorė. N. Vajagić taip pat savanoriauja nepelno siekiančioje svetainėje Libela.org, kurioje rengiamos publikacijos lyties, lytinės orientacijos ir demokratijos temomis.

ETHOS

Šis leidinys parengtas „E.T.Ho.S.“ projekto komandos. Juo siekiama suteikti žurnalistikos profesionalams ir studentams praktinį įrankį siekiant išvengti neigiamų stereotipų LGBT žmonių atžvilgiu kūrimo bei atkartojimo ir užtikrinti tinkamą LGBT klausimų pateikimą žiniasklaidoje.

ISBN: 978-609-420-639-9

Projektas iš dalies finansuojamas
Europos Sąjungos Teisių, lygybės
ir pilietybės programos lėšomis

Šis leidinys parengtas įgyvendinant Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos lėšomis finansuojamą projektą. Už šio leidinio turinį visapusiškai atsako leidinio autoriai. Informaciniame leidinyje pateikiama informacija nebūtinai sutampa su oficialia Europos Komisijos pozicija.